

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Petra Balant

Mentor: doc. dr. Damijan Guštin

**POT SLOVENIJE DO OSAMOSVOJITVE: MED MIRNO REŠITVIJO
IN OBOROŽENIM SPOPADOM**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2006

KAZALO

SEZNAM KRATIC.....	1
1. UVOD	2
2. METODOLOŠKI OKVIR	4
2. 1. Opredelitev predmeta preučevanja.....	4
2. 2. Cilj preučevanja.....	4
2. 3. Uporabljena metodologija	4
2. 4. Hipoteze	5
3. OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV	6
4. SLOVENIJA V JUGOSLAVIJI.....	9
4. 1. Politični sistem federalizma v Jugoslaviji.....	9
4. 2. Ekonomska moč Slovenije v Jugoslaviji.....	10
5. KRIZA V JUGOSLAVIJI.....	13
5. 1. Ustavna in politična neučinkovitost Jugoslavije.....	13
5. 2. Politična kriza in vzpon nacionalizma	15
5. 3. Mednacionalni konflikt in pohod srbskega nacionalizma.....	17
5. 4. Gospodarska kriza.....	18
6. »ZAHODNA JUGOSLAVIJA«.....	22
6. 1. Slovenija in povezovanje z drugimi državami	22
6. 2. Cankarjev dom in Kosovo – podpora rudarjem	23
6. 3. Miting resnice – prepoved vsejugoslovanskega mitinga v Ljubljani.....	23
6. 4. Bojkot slovenskih proizvodov – ekonomska blokada – prekinitev trgovanja Srbije s Slovenijo.....	25
6. 5. Zahteva po neodvisnosti.....	26
6. 6. Majniška deklaracija	27
6. 7. Federacija ali konfederacija	28
6. 8. Demokratizacija Slovenije	29
6. 9. Amandmaji k slovenski ustavi – sprememba ustave SRS.....	30
6. 10. Deklaracija o suverenosti Republike Slovenije.....	32
7. IZGRADNJA OBOROŽENIH SIL SLOVENIJE	34
7. 1. JLA – edina oborožena vojaška formacija v Jugoslaviji?	34
7. 2. Problem TO	35
7. 3. Služenje vojaškega roka v JLA	37
7. 4. Razorožitev slovenske TO	39
7. 5. Manevska struktura narodne zaščite – MSNZ	41
7. 6. Zavzetje Republiškega štaba TO.....	42
7. 7. Učni center Ig in Pekre.....	43
8. OSAMOSVOJITEV SLOVENIJE OD JUGOSLAVIJE.....	45
8. 1. Pravica do samoodločbe.....	45
8. 2. Strankarski pluralizem.....	46
8. 3. Večstrankarske volitve v Sloveniji.....	47
8. 4. Koalicija Demos in prva vlada	48
8. 5. Slovenija in načrt konfederacije – federacija, konfederacija ali samostojna Slovenija.....	48
8. 6. Plebiscit.....	50
8. 7. Povezovanje Hrvaške in Slovenije.....	51
8. 8. Priprave na neodvisnost	52
8. 9. Odziv tujine na osamosvajanje Slovenije.....	53
8. 10. Zadnji dnevi Slovenije v Jugoslaviji	54
8. 11. Razglasitev neodvisnosti in napad na Slovenijo	54
9. ZAKLJUČEK IN VERIFIKACIJA HIPOTEZ.....	56

10. SEZNAM VIROV	62
------------------------	----

SEZNAM KRATIC

AVNOJ – Antifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije (Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije)

CK ZKJ – Centralni komite Zveze komunistov Jugoslavije

CK ZKS – Centralni komite Zveze komunistov Slovenije

DEMOS – Demokratična opozicija Slovenije

Država SHS – Država Slovencev, Hrvatov in Srbov

FLRJ – Federativna ljudska republika Jugoslavija

JLA – Jugoslovanska ljudska armada (Jugoslavenska Narodna Armija, JNA)

KOS – Kontraobaveštajna služba JNA (Protiobveščevalna služba JLA)

Kraljevina SHS – Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev

MSNZ – Manevrska struktura Narodne zaščite

NOB – Narodno osvobodilni boj

OF – Osvobodilna fronta

RSLO – Republiški sekretariat za ljudsko obrambo

SAP Kosovo – Socialistična avtonomna pokrajina Kosovo

SDV – Služba državne varnosti (Udba – Uprava državne bezbednosti)

SFRJ – Socialistična federativna republika Jugoslavija

VIS – Varnostno informativna služba

1. UVOD

Leto 1989 je bilo leto političnih zasukov v Vzhodni Evropi. Od leta 1989 do 1990 je bila vsa pozornost Zahoda predvsem osredotočena na dramo neizmernih razsežnosti, ki se je odvijala znotraj Sovjetske zveze in v njenih satelitskih državah – v sistemu, ki je dejansko razpadal. Padec berlinskega zidu in zlom komunističnih režimov Varšavskega pakta je izčrpal večino sposobnosti za oblikovanje ustrezne politike in politične energije zahodnih demokracij. Sprostil se je nezaustavljivi val demokratičnih sprememb v vseh bivših državah vzhodnega bloka (Šuklje, 2002: 41).

Jugoslavija je bila v tem kontekstu bolj ali manj prezrta. Nekateri pa so vseeno svarili pred možnostjo državljske vojne. Konfliktu se je posvečalo le nekaj pozornosti v besedah: Zahod je zahteval ozemeljsko celovitost in nadaljnjo demokratizacijo jugoslovanskih republik. Kljub temu, da je bilo znano, da je bila Jugoslavija »umetna tvorba«, ki je združevala narodnosti z zelo različnimi kulturami, njenega razpada niso odobraval (Drnovšek: Jugoslavija v retrospektivi).

Slovenija je bila dolgo časa del Socialistične federativne republike Jugoslavije, ki je nastala po prvi svetovni vojni. V njej so se znašli tako Slovenci in Hrvati s katoliško vero, Srbija s pravoslavno vero, v okviru katere je bila tedaj le enomilijonska albanska manjšina z muslimansko vero in pol milijona Turkov – Kosovo, ter avtonomna pokrajina Vojvodina. Tu je bila tudi republika Makedonija s pravoslavno vero in Bosna in Hercegovina, ki pa je bila mešanica različnih narodnosti, ver, tradicij in zgodovine. V drugi svetovni vojni, v kateri je bila Jugoslavija razkosana med Nemci in sosedi, je zmagala proti Hitlerjevi koaliciji. Po vojni se je v državi vzpostavila partizanska oblast s Titom na čelu pod imenom Federativna ljudska republika Jugoslavija. Z ustavo leta 1963 se je preimenovala v Socialistično federativno republiko Jugoslavijo (Drnovšek, 1996: 10–11).

Po smrti Tita nihče v državi ni več mogel nadaljevati njegove osebne avtoritete. Jugoslavija je bila v zelo slabem stanju. Na plano so prišla vsa notranja nasprotja jugoslovanske skupnosti in državnosti. Pokazala so se ostra mednacionalna in medrepubliška nasprotja, ki so bila pogojena z gospodarsko krizo. Samostojnost republiških vodstev je naraščala, politični sistem je bil do določene mere decentraliziran, vendar so centralni mehanizmi še delovali (Jež, 1994: 7–8).

V drugi polovici osemdesetih let se je močno okrepil srbski nacionalizem (Drnovšek, 1989: 10–11). Najprej se je mednacionalni konflikt pokazal kot kriza v avtonomni pokrajini Kosovo, med Srbi in Albanci. Nemiri so zopet izbruhnili leta 1989 (Drnovšek, 1989: 52). Kot odgovor, se je v Sloveniji in na Hrvaškem začel večati odpor do srbske prevlade. Slovenija je javno izražala podporo kosovskemu prebivalstvu. Politične razmere v državi so postajale vedno bolj črne. Slovenija je iskala načine kako se izvleči iz nove centralizacije, iz srbske nadvlade, kako se izogniti srbskemu nacionalizmu.

V diplomskem delu preučujem dogodke v Jugoslaviji, povezane s celotno državo in dogodke, ki so neposredno vplivali na dogajanje v Sloveniji. Kronološko bom skušala prikazati tiste najpomembnejše dogodke, ki so pripeljali Slovenijo do nove države in povzročili razpad* SFRJ. Nekateri začetki žarišč segajo daleč nazaj v 20. stoletje, v sam začetek nastanka Jugoslavije in imajo pomembno vlogo v zadnjih dveh letih obstoja SFRJ.

* Badinterjeva komisija je ugotovila, da je šlo pri SFRJ za razpad države, ki je bila posledica volje nekaterih republik in ne za odcepitev.

2. METODOLOŠKI OKVIR

2. 1. Opredelitev predmeta preučevanja

V diplomskem delu z naslovom Pot Slovenije do osamosvojitve: med mirno rešitvijo in oboroženim spopadom, bom preučila dogajanja v SFRJ od leta 1989 do 1991, natančneje do 26. junija 1991, ko je Slovenija razglasila samostojnost in ko je JLA nad Slovenijo dejansko pričela izvajati agresijo. Nekateri opisi bodo segali tudi daleč nazaj v sam nastanek Jugoslavije, zaradi boljšega razumevanja samih dogodkov zadnji dve leti pred razpadom SFRJ.

2. 2. Cilj preučevanja

Cilj diplomskega dela je prikazati dogajanja in razloge Slovenije v takratni Socialistični federativni republiki Jugoslaviji s političnega in vojaškega vidika, ki so pripeljali do osamosvojitve Slovenije in do vojaških konfliktov. Predmet raziskovanja je Slovenija in njena pot do osamosvojitve v Jugoslaviji. Zanimale me bodo posledice slovenske demokratizacije. Skušala bom prikazati odnos političnega vodstva Slovenije do osamosvojitve in do vojaškega spopada.

2. 3. Uporabljena metodologija

Pristop k nalogi je teoretičen. Postopek zbiranja podatkov bo temeljil na sistematičnem zbiranju literature. Uporabila bom naslednje metode:

- analiza relevantnih pisnih virov je bila metoda, ki je bila prisotna v nekaterih delih dela, s katero pojasnujem zakaj je nek določen pisni vir nastal ter njegovo vsebino,
- primerjalna metoda je bila uporabljena pri prikazovanju razlik med republikami (med političnimi vodstvi, njihovimi odločitvami ipd.),
- deskriptivno metodo sem uporabila pri opisu in pojasnjevanu temeljnih pojmov in dogodkov, potrebnih za razumevanje naloge,

– zgodovinska metoda kritike virov mi je omogočila analizirati in med seboj primerjati dokumente o spremembah in dogodkih, ki so pripeljali Slovenijo do nove države in povzročili razpad* SFRJ.

2. 4. Hipoteze

Hipoteza 1: Slovenija se je trudila, da bi se po mirni poti odcepila od Jugoslavije.

Hipoteza 2: Slovenija z izgradnjo lastne oborožene sile ni pripomogla k odvrčanju oboroženega konflikta.

Hipoteza 3: Politični vrh Slovenije s svojimi odločitvami ni spodbujal oboroženega konflikta.

* Po mednarodnem pravu (Badinterjeva komisija) je šlo pri SFRJ za razpad države.

3. OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV

Centralizem – je sistem organizacije države ali drugih političnih in družbenih institucij ali skupnosti, kjer se odločitve in nadzor nad izvajanjem teh odločitev sprejemajo v centralnih organih (Srđić, 1975: 102–109).

Centralizem v Jugoslaviji – Jugoslavija je bila do začetka druge svetovne vojne centralistično organizirana država. V novi Jugoslaviji, po letu 1945, je v posameznih fazah prav tako prevladoval centralizem. Osnovo za centralistično organizacijo državne oblasti najdemo v nujnosti ekonomske narave (nacionalizacija ipd.) in v vzpostavljanju novega sistema oblasti. Potrebna je bila kar se da največja koncentracija sredstev in političnega odločanja (Srđić, 1975: 102–103).

Politični sistem – je eden od podsistemov globalne družbe kot samostojne, organizirane celote vseh družbenih odnosov, skupin, organizacij in institucij, ter kulture. Politični sistem je organizirana celota političnih odnosov, političnih organizacij in institucij ter politične kulture. Struktura političnega sistema se oblikuje z nastankom političnih institucij. Politična institucija pa je termin, ki se uporablja za označevanje organiziranih in vzpostavljenih odnosov in funkcij oblasti in okoli nje (organ, organizacija, parlament, ipd.) (Srđić, 1975: 774–778).

Družbeno politične skupnosti v Jugoslaviji – enoten izraz za vse vrste teritorialnih skupnosti, ki so jih poznali – občina, mesto, avtonomna pokrajina, republika in federacija.

Organizacija – organizacije so skupek določenih vlog, družbene skupine pa so skupek ljudi. Za organizacijo je značilna njihova struktura. Organizacijo predstavlja mreža funkcij, ki so nujne za doseganje določenih ciljev (Srđić, 1975: 682–683).

Politične organizacije v Jugoslaviji – so oblike družbeno političnega združevanja ljudi (Srđić, 1975: 682–682).

Družbenopolitične organizacije v Jugoslaviji – so po definiciji mišljene oblike družbenopolitičnega združevanja delavnih ljudi in občanov za uveljavljanje svojih interesov na socialističnih temeljih. Po zvezni in republiški ustavi iz leta 1974 so bile družbenopolitične organizacije naslednje: Zveza komunistov (ZK), Socialistična zveza delavnega ljudstva (SZDL), Zveza sindikatov (ZS), Zveza socialistične mladine

(ZSM) in Zveza združenj borcev narodnoosvobodilne vojne (ZZB NOV) Jugoslavije oziroma Slovenije.

Nacionalizem – označuje premik ali težnjo po nacionalni neodvisnosti. Gre za premik v dobi bujenja nacionalne zavesti in formiranja naroda.

Nacionalizem v Jugoslaviji – v socialistični Jugoslaviji je nacionalizem sredstvo zoperstavljanja kontrarevolucionarnih antisocialističnih sil socialističnim družbenim preobrazb, utrjevanje družbene vloge delavnega razreda, razvijanju nacionalne enakopravnosti (Srđić, 1975: 602–603).

»Miting« – izraz pomeni agitacijsko propagandno prireditev ali množično zborovanje ljudi. Navadno ga spremljajo politični govori in kulturno zabaven program.

»Miting resnice« – izraz nakazuje na ekonomsko in socialno ozadje mitingovanja. V jugoslovanski politični praksi 80. let, je pomenil posebno obliko političnega komuniciranja oziroma sporočanja o resničnem položaju srbskega in črnogorskega življa na Kosovu, ki je v večini Albansko. Sporočanje resnice o Kosovu ima v podmeni neresnico o Kosovu. Neresnica naj bi govorila o zatiranju in preganjanju Albancev in velikosrbskem nasilju. Slika naj bi bila torej obrnjena.

Revolucija – pomeni način spremembe starega političnega sistema, ki se kaže v nasilnem rušenju njegovih institucij (države) in družbenih nosilcev (vladajoči razred) (Srđić, 1975: 910–911).

»Protibirokratska revolucija« v Jugoslaviji – gre za rušenje političnih vodstev, ki so nasprotovala ideji za združitev vseh Srbov v eni državi (Repe, 2002: 36).

»Jogurtna revolucija« – je vojvodinska inačica protibirokratske revolucije – poimenovana po jogurtih, ki so jih delili med demonstranti, ti pa so jih metali v poslopje vojvodinskega Pokrajinskega komiteja ZK v Novem Sadu (Repe, 2002: 36).

Socializem – je naziv za tip družbene ureditve, ki sloni na družbeni lastnini proizvodnih sredstev in ukinjanja kapitalističnih odnosov. Socializem predstavljajo družbeni sistemi, ki zamenjuje star kapitalistični sistem s komunizmom (Srđić, 1975: 1001–1007).

Kolektivizem – je ime za kolektivistični režim, v katerem se izoblikujejo principi in na kolektivni lastnini proizvodnih sredstev sloneča družbena ureditev (Srđić, 1975: 441).

Državna lastnina – družbena lastnina v delavski socialistični državi – delavec nima lastnih sredstev ampak državi prodaja svojo delovno silo.

Nacionalizacija – poddržavitev proizvodnih sredstev (tovarn, železnic, rudnikov ...).

Družbena lastnina – je v načelu skupna lastnina, delavci se združujejo v delovne kolektive, ki upravljajo in pridobivajo družbeno lastnino. Z delom je vsak delavec solastnik družbene lastnine, ki pa je neprenosljiva.

Samoupravni socializem (v Jugoslaviji) – sistem samoupravljanja in družbene lastnine na gospodarskem področju, delegatski sistem na področju političnega odločanja, vodilna vloga zveze komunistov s tako imenovanim demokratičnim centralizmom, suverenost republiških držav z mnogo centralističnimi varovalnimi mehanizmi in neuvrščenost kot temeljna zunanja politična usmeritev

Enostrankarski sistem – sistem, ki ima na oblasti samo eno stranko, drugih strank v tem sistemu ni, če pa že obstajajo, jih ta sistem ne priznava (Srđić, 1975: 719).

Zveza komunistov Jugoslavije – edina politična stranka, ki je kljub napovedim demokratizacije obdržala politični monopol do konca osemdesetih let.

Avtonomija – samouprava, pravica kakega teritorija da vlada po svojih zakonih.

Decentralizacija – odprava ali oslabitev centralizacije; prenos funkcij ali pravic centralnih organov (uprave, oblasti itd.) na krajevne ali nižje organe; uvesti samoupravo.

Plebiscit – splošno ljudsko glasovanje o kakem političnem vprašanju.

Jugoslovanska ljudska armada – JLA/JNA je bila vojska Socialistične federativne republike Jugoslavije pred njenim razpadom.

Oborožen spopad – odpovejo vse definicije vojne; je širši pojem od vojne; število smrtnih žrtev je majhno; predvsem gre za moderne družbene spopade (Jelušič, 1997/1998).

4. SLOVENIJA V JUGOSLAVIJI

4. 1. Politični sistem federalizma v Jugoslaviji

Večina slovenskega naroda je po kratkotrajnem obstoju posebne državne skupnosti habsburških Jugoslovanov, Države Slovencev, Hrvatov in Srbov novembra 1918, 1. decembra prešla v Kraljestvo Srbov, Hrvatov in Slovencev. Že kmalu po oblikovanju Kraljevine SHS se je pokazala težnja beograjske vlade po centralizaciji državne oblasti. Po sprejetju vidovdanske ustave 28. junija 1921, so upravno oblast v Kraljevini SHS izvajali po načelu upravnega centralizma. Do tedaj enotna Slovenija v mejah je bila razdeljena na dve upravno-teritorialni enoti (oblasti): na ljubljansko in mariborsko. 3. oktobra 1929 je bila uveljavljena upravna preureditev, ki je še zaostila centralistični državni sistem. Hkrati se je država preimenovala v Kraljevino Jugoslavijo (Borak, 2005: 177–184).

Kraljevina SHS se je takoj na začetku pokazala kot centralistična. Srbi so bili gospodarsko in socialno precej slabše razviti od Slovencev in Hrvatov, vendar so si kljub temu želeli s centralističnim in unitarističnim konceptom razširiti in uveljaviti svojo politično osrednost (Dolenc, 2002: 75–93).

Ker so se kasneje nacionalna in politična nasprotja v Jugoslaviji še bolj zaostila, je kralj Aleksander 6. januarja 1929, z državnim udarom razpustil parlament, ukinil ustavo, kmalu ukinil tudi vse politične stranke in uvedel osebno diktaturo. Cilj je bil še bolj poudariti in pospešiti državni centralizem in unitarizem, tudi s preimenovanjem Kraljevine SHS v Kraljevino Jugoslavijo. Večinski del slovenskega naroda v jugoslovanski državi je zaradi prevlade politične stranke SLS, ki se je zavzemala za avtonomijo, dejansko živel dokaj avtonomno narodno življenje. Slovenija se je gospodarsko in kulturno dobro razvijala (Dolenc, 2002: 75–93). Med drugo svetovno vojno, Kraljevino Jugoslavijo Nemci razdelijo, slovensko ozemlje pa si razdelijo Nemčija, Italija in Madžarska (Dolenc, 2002: 137–143).

Na zboru odposlancev slovenskega naroda v Kočevju oktobra 1943, je bilo prvič zgrajeno trdnejše ogrodje slovenske državnosti (Zajc, 2000: 56). Zbor se je odločil za vključitev Slovenije v novo Jugoslavijo, ki je bila »ustanovljena« na zasedanju AVNOJ-a v Jajcu novembra 1943 in bila dve leti kasneje razglašena za Federativno ljudsko republiko

Jugoslavijo (FLRJ). Jugoslavija je stabilne zametke socializma po letu 1953 preuredila v milejšo obliko socializma, ki je temeljila na družbeni lastnini in samoupravljanju. Leta 1963 se je FLRJ preimenovala v Socialistično federativno republiko Jugoslavijo (SFRJ), Slovenija pa v Socialistično republiko Slovenijo (Dolenc, 2002: 205–212).

Samoupravni socializem je za časa Tita vsaj navidezno funkcioniral. Deloval je tako, da je Tito kot karizmatična osebnost sprejemal končne odločitve. Ves ta sistem naj bi bil postavljen tako, da bi deloval tudi po Titovi smrti, resnici na ljubo pa brez njega ali kake druge karizmatične osebnosti ni mogel delovati (Jež, 1994: 18–19).

Po smrti Josipa Broza Tita leta 1980, so se začele gospodarske in politične razmere zaostrovati, kar je v desetih letih privedlo do konca SFRJ. Jež je zapisal, da so enajstega marca 1981 v Prištini počili streli. Izbruhnile so študentske demonstracije, ki pa se jim je policija postavila po robu. Srbske oblasti so dogodke na Kosovem takoj označile za kontrarevolucionarne. To je bil uvod v novo obdobje. Nekateri slovenski politiki so na partijskem plenumu v Beogradu podvomili v upravičenost dolgoletnih zapornih kazni za demonstrante; med Srbijo in Slovenijo je zazijala razpoka, ki pa se je čedalje bolj širila (1994: 16–18).

Proti koncu 80-ih je prišlo v Sloveniji v okviru novega velikega vala demokratizacije do procesa politične modernizacije, ki je bil povezan z osamosvojitvijo. Prvi resni premiki pri utrjevanju državnosti in hkrati demokratičnega parlamentarizma je bila sprememba ustave iz leta 1974. Z ustavnimi amandmaji sprejetimi 27. septembra 1989, je Slovenija ponovno uveljavila državljanske pravice in preuredila slovenski politični sistem (Zajc, 2000: 58).

4. 2. Ekonomska moč Slovenije v Jugoslaviji

Slovenija je bila zaradi svoje zgodovinske preteklosti gospodarsko najbolj razvita in se je v Jugoslaviji hitro gospodarsko razvijala, posebej še v šestdesetih letih, ko se je republika močno industrializirala. Po gospodarski reformi in nadaljnji gospodarski decentralizaciji Jugoslavije v letih 1965 in 1966, se je Slovenija med vsemi šestimi republikami najhitreje približevala tržnemu gospodarstvu. Kljub zaviralni gospodarski in socialni zakonodaji, je Slovenija ohranjala svojo večjo gospodarsko razvitost (Dolenc, 2002: 205–212).

Slovenija je pripadala in še vedno pripada srednjeevropskemu prostoru in je ležala na zunanjih mejah nastajajoče Evropske skupnosti, kar ji je omogočalo neposreden stik, ne pa tudi vključenost v razvojne procese Zahodne Evrope. Slovensko gospodarstvo se je močno usmerjalo in vključevalo v ekonomski prostor. Obstoječa federalna ureditev Jugoslavije kljub ustavnim pravicam iz leta 1974, Sloveniji ni omogočala dejansko enakopravnega izražanja in uveljavljanja njenih interesov kot sestavni del nacionalnega interesa Jugoslavije (Pariški memorandum o stanju jugoslovanske krize in namerah republike Slovenije, Pariz, 21. 11. 1990).

Slovenski narod je v SFRJ dobro gospodarsko in kulturno napredoval in kljub komunističnemu režimu okrepil svoj nacionalni obstoj. Je pa relativno zaostajal za gospodarskim razvojem v Zahodni Evropi. Po letu 1980 so se začela v Jugoslaviji pojavljati notranja nezadovoljstva, predvsem pri Srbih, ki so se čutili v »Titovi« Jugoslaviji zapostavljene. Poglobljala se je gospodarska kriza, ki se je pojavila z opustitvijo gospodarske reforme leta 1971. Prenehala so se prizadevanja, da bi vpeljali tržni sistem. Država je skušala gospodarsko življenje najprej obvladati z mrežo samoupravnih sporazumov in družbenih dogovorov. »Dogovorna ekonomija« je doživela polom že konec sedemdesetih let, vendar je jugoslovanska vlada z najemanjem tujih posojil krizo prikrivala do Titove smrti. Jugoslovanske vlade so v osemdesetih letih skušale krizo reševati z zadolževanjem, po letu 1981 pa Jugoslavija prvič ni mogla odplačevati zapadlega dolga (Repe, 2002: 135–137).

Socialna, gospodarska in politična struktura slovenskega naroda je bila vedno manj združljiva s strukturo drugih jugoslovanskih narodov (Pariški memorandum o stanju jugoslovanske krize in namerah republike Slovenije, Pariz, 21. 11. 1990).

Nezadovoljstvo v Sloveniji se je porajalo iz občutka, da kot gospodarsko napredno republiko izkorišča nerazviti trg. Le-ta naj bi preveč plačevala za nerazvite republike (Drnovšek, 1996: 13). Tako imenovano pomoč manj razvitim je bila tretja najpomembnejša postavka zveznega proračuna. Poleg tega pa se napredek v teh nerazvitih republikah ni nikjer poznal. Slovenija je bila edina republika, ki je imela vsaj za svoje potrebe in v kateri je gospodarsko življenje vsaj normalno teklo naprej. Tako sta se Slovenija in Hrvaška začeli upirati številnim sistemskim mehanizmom (Jež, 1994: 23–24).

Slovenija je takrat doživela velik razvojni zaostanek. Odločitev o izločitvi slovenskega gospodarstva iz jugoslovanske skupnosti se je pripravljala več let. Šlo je za zavestno ekonomsko politiko federacije, predvsem zveznega izvršnega sveta, prisiliti Slovenijo z njeno osiromašitvijo na večjo kooperativnost. Bitka se je odvijala v spopadu za priznavanje ali nepriznavanje ekonomske suverenosti Republike Slovenije v takratni federativni Jugoslaviji. Enormno so porastli prispevki za nerazvite, padel je družbeni proizvod. Konec leta 1989 in na začetku leta 1990 se je zvrstilo nekaj dogodkov, ki so Slovenijo začeli potiskati na pot gospodarskega osamosvajanja (Prinčič, 2002: 41–43).

5. KRIZA V JUGOSLAVIJI

5. 1. Ustavna in politična neučinkovitost Jugoslavije

Konfliktni interesi v Jugoslaviji so se pokazali najprej na ločnici razviti – nerazviti, kmalu pa jo je nadomestila nova ločnica in sicer centralizacija – decentralizacija. Ožja Srbija je težila po spreminjanju jugoslovanske in srbske ustave, po preurejanju federacije in po odstranitvi vseh konfederalnih sestavin iz jugoslovanske ustave leta 1974 (Borak, 2002: 171).

Zadnja ustava SFRJ je bila sprejeta leta 1974. S politične poti je bila zelo pomembna, ker je poskušala Jugoslavijo vzpostaviti kot federativno državo z demokratičnimi potezami, ko bi nekoč politični monopol komunistične partije omejili. Ključni element je bila nova opredelitev republik in pokrajin kot konstitutivnih prvin skupne države. V tem pogledu je ustava leta 1974 imela celo konfederativne poteze (Meier, 1996: 22). Ta ustava je republike definirala kot države in jim je dala relativno ekonomsko samostojnost. Ustava je dala narodom deklarativno državnost, v praksi pa zelo visoko stopnjo avtonomije. O vseh skupnih zadevah se je smelo odločati samo s konsenzom. Tako je bila Jugoslavija nekaj posebnega (Jež, 1994: 22–30).

SFRJ je bila po ustavi iz leta 1974 zvezna država, kot državna skupnost prostovoljno združenih narodov ter njihovih socialističnih republik ter socialističnih avtonomnih pokrajin Kosova in Vojvodine, ki sta bili v sestavi Socialistične Republike Srbije. Ustava je priznavala republikam suverenost, pokrajinama Kosovo in Vojvodini pa večjo avtonomijo. Tako je bila socialistična republika država, ki je temeljila na suverenosti naroda ter na oblasti in samoupravljanju delavskega razreda in vseh delavnih ljudi (Ustava SFRJ, 1974, 3. člen). Z besedami Meierja je ustava iz leta 1974, republike izrecno opredelila kot države in jih razglasila za samostojne, pooblašene nosilke splošne politične volje, med katerimi ni veljalo načelo preglasovanja (1996: 22). Kosovo in Vojvodina sta bili avtonomni pokrajini v republiki Srbiji, glede sodelovanja v skupni državi pa izenačeni z republikami (Meier, 1996; 22). Tako naj bi bili narodi in narodnosti v SFRJ enakopravni.

Po ustavi iz leta 1974 bi se morala SFRJ zavzemati za pravico vsakega naroda, da si svobodno določa in gradi svojo družbeno in politično ureditev po poteh in s sredstvi, ki jih narod sam izbira, prav tako naj bi se zavzemala za samoodločbo in nacionalno neodvisnost in

za pravico, da se bije za te cilje osvobodilni boj. Upoštevala naj bi pravice narodnostnih manjšin, vštrevši pravice delov jugoslovanskih narodov in spoštovala naj bi splošno priznane norme mednarodnega prava (Ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije, 1974).

V Jugoslaviji je bil enostrankarski sistem. Ko sta bila Tito kot njen historičen voditelj in Zveza komunistov trdno na oblasti, je bila suverenosti zveznih republik omejena, vendar večinoma na papirju. Po Titovi smrti pa je centralna oblast začela izgubljati kontrolo. Zveza komunistov je postajala vse bolj decentralizirana. Tito je razvil ustavo, s katero je poskušal zagotoviti, da noben narod ne bo prevladoval nad drugim. Toda kakor hitro se je pričela ekonomska kriza, je vsaka državna birokracija začela igrati na karto nacionalizma. Birokrati so bili nesposobni rešiti krizo. Da bi se obdržali, so začeli igrati na nacionalna čustva (Pismo srbskim socialistom: 2).

Zaradi vse večjih sprememb v Jugoslaviji po letu 1980 so se spremenili odnosi med republikami in pojavila se je ideja o »veliki Srbiji«. Potrebno je bilo spremeniti ustavo. Srbski centralisti so si zamislili centralizirano in po možnosti od Srbov obvladano državo (Meier, 1996: 24).

Srbski nacionalizem je ustavi iz leta 1974 očital konfederativno zasnovo. Sledili sta spremembi ustave leta 1981 in 1988. Po besedah Meierja (1996: 112–114) je bila zadnja sprememba sprememba srbske ustave kot »poenotenja« Srbije. Osnutek te nove ustave je predvidel, da vse odločilne državne funkcije, kot so obramba, notranja varnost in mednarodno sodelovanje ostanejo na republiški ravni. S sprejemanjem amandmajev zvezne skupščine je bil status republike kot države s 27. amandmajem spremenjen. Ta je vzpostavil prednost zveznega zakona nad republiškim. Srbska skupščina je namreč z amandmaji »de facto« odpravila ustavni položaj obeh avtonomnih republik, Vojvodine in Kosova, kar je bil grob poseg v temeljna določila zvezne ustave. Kosovo je bilo vseskozi predmet spora med Srbijo in Slovenijo, saj slednja ni verjela zgodbi o kontrarevoluciji in o albanskem separatizmu. Pravzaprav je šlo v primeru Kosova za agresivni nacionalizem Miloševića. V Sloveniji pa je šel notranjepolitični razvoj v povsem nasprotno smer od Miloševića (Jež, 1994: 56–58). Kar je slovenska skupščina sprejela kot dopolnila k slovenski ustavi se ne da enačiti s srbskimi dopolnili.

Kot obrambni odgovor je sledil sprejem amandmajev na slovensko ustavo v tedaj še socialistični skupščini septembra 1989. Sledila je vrsta ustavnih zakonov, ki so krepili pravno samostojnost Slovenije že v času do plebiscita (Repe, 2002: 25). Milošević je pričakoval, da se bosta Slovenija in Hrvaška šele sedaj, po sprejetju nove ustave začela intenzivneje ukvarjati s srbsko zatiralsko politiko na Kosovu. Le-to pa se ni zgodilo, ker je bilo Kosovo po novi vladi sedaj jugoslovanska ali bolj srbska zadeva (Meier, 1996: 219–220).

Časopis Borba piše, da za Predsedstvo SR Slovenije ni bilo sporno, da je bila nova Ustava potrebna, vendar pa je moral biti ta osnovni zakonski akt države rezultat enakopravnega in temeljitega dogovora vseh subjektov o tem kakšna bi morala biti Jugoslavija (09. 01. 1990: 12).

5. 2. Politična kriza in vzpon nacionalizma

V drugi polovici osemdesetih let se je močno okrepil srbski nacionalizem. Srbi so izhajali iz teze, da so bili v Titovi Jugoslaviji zapostavljeni in izkoriščani. Začeli so razvijati staro nacionalno idejo o »veliki Srbiji«, ki bi imela večjo vlogo, moč in vpliv (Meier, 1996: 63–64). Boj za izboljšanje položaja Srbije je bil namenjen odpravi federalne ureditve, postavljene z ustavo iz leta 1974 ter večjemu preusmerjanju sredstev v korist ožje Srbije (Borak, 2002: 130). Srbija je prevzela kompletno funkcijo Predsedstva SFRJ v vojnem stanju. Zaradi nacionalne strukture oficirskega kadra in političnega zavezništva je Srbija s tem dobila interesno povezovanje z vojaškim vrhom (Meier, 1996: 63–64). Posledice vzpona nacionalizma so dodatno povečale slab gospodarski položaj v Jugoslaviji. Po besedah Jelušičeve, naj bi bila ekonomska situacija vzrok in posledica vzpona nacionalizma (1997: 144).

Februarja 1986 so Slobodana Miloševića predlagali za novega partijskega predsednika v Srbiji (Meier, 1996: 63–64). Milošević je svojo politično pot začel leta 1987. Miloševićev program, ki ga je povzel po Memorandumu znanosti in umetnosti srbske akademije*, je bil ustvaritev močne in enotne Srbije in tako naj bi bila Srbija vse obvladujoče jedro nove

* Štiriindvajsetega septembra 1986 so beograjske Večernje novosti objavile nedokončan Memorandum Srbske akademije znanosti in umetnosti (SANU). Šlo je za dokument, ki je tendenciozno govoril o nezavidljivem položaju srbskega naroda.

Jugoslavije (Meier, 1996: 71–96). Profesor Pjanić je takrat izjavil: »Jugoslavija bo takšna kot ustreza Srbiji, ali pa Jugoslavije ne bo« (Milan Kučan priča...^{**}). Memorandum je poleg večanja relativne razvitosti očital Sloveniji (in Hrvaški) ekonomsko in politično dominacijo nad Srbijo (Borak, 2002: 129). Milošević se je sam označil za branilca Srbov pred »albansko nevarnostjo« na Kosovu. Bil je prepričan, da so bili Srbi v Titovi Jugoslaviji prikrajšani za marsikaj, zato je želel moč (Meier, 1996: 71–96).

S prihodom Miloševića na oblast se je tako hkrati pojavila tudi nova taktika »protibirokratskih mitingov«. Milošević si je na svojo stran pridobil podporo kosovskih Srbov proti kosovskim Albancem (Meier, 1996: 114–122).

Ob koncu julija 1988 so kosovski Srbi ustanovili mitingaški odbor, kar je pomenilo institucionalizacijo in hkrati razširitev »protibirokratske revolucije« – mitingi (Meier, 1996: 117). Začela se je kampanja množičnih ljudskih zborovanj, na katerih je »volja ljudstva« zrušila vse tiste, ki niso jasno izrazili pokorščine Miloševiću in njegovi politiki (Jež, 1994: 51).

Miloševićeve demonstracije so imele namen prestrašiti najvišjo zvezno oblast in morebitne druge nasprotnike. Milošević je začel z novimi verbalnimi napadi, tokrat na Slovenijo, z namenom, da bi osamil njeno vodstvo in ga odvrnil od vmešavanja v jugoslovansko dogajanje. V Sloveniji je začel naraščati občutek ogroženosti, saj so razumeli, da je Miloševićeva politika nevarnost, ki lahko pripelje do razpada Jugoslavije (Meier, 1996: 128).

9. decembra 1990 so bile v Srbiji razpisane volitve na podlagi nove srbske ustave (Meier, 1996: 144–148). Volitve so Miloševiću in njegovi Socialistični stranki Srbije prinesle veliko zmago, dobil je 64 odstotkov glasov. Privrženost Miloševiću potemtakem ni bila brezpogojna (Meier, 1996: 229).

Milošević se je tedaj, ko je zmagal na volitvah, oprl na velikosrbske linije. Napovedoval je, da Srbi v nobeni državi ne smejo živeti kot manjšine: povsod, kjer živijo Srbi, mora biti Srbija.

^{**} Milan Kučan priča in preiskovanec komisije državnega zbora v zvezi z aretacijami, obsodbami in izvršitvijo obsodb proti Janši, Borštnerju, Tasiću in Zavrllu leta 1988:
<http://www.bivsipredsednik.si/uprs/mk.nsf/dokumenti/18.09.1995-92-97>: (09. 01. 2005)

Druge narodnosti pa so zelo dobrodošle (Meier, 1996: 232). Potemtakem bi bila Srbija povsod, kjer so živeli Srbi, na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini.

5. 3. Mednacionalni konflikt in pohod srbskega nacionalizma

Na splošno velja, da se je javno izražena kriza Jugoslavije začela marca 1981 z nemiri na Kosovu (Meier, 1996: 36). Srbi so v času SFRJ skušali Albancem zmanjšati avtonomijo, ki so jo imeli kot pokrajina v okviru republike Srbije po ustavi iz leta 1974. Albanci so se Srbom upirali (Drnovšek, 1996: 52). S protesti in demonstracijami so zahtevali svojo republiko, pravico in enakopravnost, zato je velikokrat prišlo do nasilnih spopadov (Tematski izveštaj o nacionalnoj obrazovnoj politici – Kosovo). V naslednjih mesecih in letih je vsa oblast v pokrajini prešla v roke kosovskih Srbov in ljudi iz same Srbije. Srbska politika do Kosova je resno ogrožala ustavno ureditev in položaj nesrbskih narodov. V Srbiji se je proces odpiranja in demokratizacije ustavil, v ospredje pa je silil nacionalistični ekstremizem. Tako usmeritev so v zahodni Jugoslaviji razumeli kot vedno večjo nevarnost za svoj razvoj (Meier, 1996: 58–59).

Kosovsko vodstvo je uporabilo enega od agitacijskih orodij Miloševića. Albansko prebivalstvo so pozvali k demonstracijam v Prištini, ki pa so se jih udeležili študentje in zaposleni v velikih podjetjih. Srbsko vodstvo je bilo osuplo (Meier, 1996: 122). Slovenija je dajala Kosovu vso podporo.

Februarja 1989 je Milošević Kosovu vsilil novo partijsko vodstvo, rudarji iz Starega trga pa so se odločili njegovo vodstvo izpodbiti z gladovno stavko. V Cankarjevem domu je slovenska politika sklicala zborovanje v podporo rudarjem, kjer sta prvič družno nastopili nastajajoča slovenska opozicija in vlada (Kdo je kaj: Janez Stanovnik). To zborovanje v Cankarjevem domu je bilo namenjeno podpori Albancem v njihovem boju proti Srbom in proti uvedbi izrednega stanja, ki bi onemogočal mir in sožitje in bi lahko pripeljal do državljanske vojne ((Re)parlamentarizacija v Sloveniji). V Srbiji je to zborovanje izjemno odjeknilo in izzvalo močno protislovno razpoloženje.

Milošević je od državnega predsedstva zahteval razglasitev izrednega stanja na Kosovu*. Predsedstvo države je ugodilo Miloševićevim zahtevam. Vojska je takoj nastopila. Med njimi so bili tudi Slovenci. Po vsej Sloveniji je stekla akcija proti izrednim razmeram in v podporo kosovskim Albancem ter organizirano podpisovanje peticije Proti uvedbi izrednega stanja (Bukovnik, 2002: 36–37).

V Starem trgu je oktobra 1989 vzknila nova stavka rudarjev, ki pa je imela za slovenske miličnike velik pomen. Ti v sestavi združenega miličniškega odreda niso hoteli posredovati proti rudarjem v rudniku, češ da za delo v rovin niso bili izurjeni in da svojih življenj ne bodo ogrozili. Starešina slovenske enote je predlagal sodelovanje na površju. Nedelovanje slovenskih miličnikov je bilo prvo javnosti odkrito dejanje nepokorščine slovenske milice zveznim organom za notranje zadeve (Bukovnik, 2002: 32–37).

Zaradi izredno negativnega stališča Slovencev je Izvršni svet skupščine SR Slovenije 1. februarja 1990 dokončno preklical sodelovanje slovenskih miličnikov v zveznem odredu na Kosovu, kamor so z vmesnimi prekinitvami odhajali 8 let (Bukovnik, 2002: 32–37).

Albancem na Kosovu ne moremo očitati, da nasprotovanja ukinitvi avtonomije niso izrazili jasno in razločno. S tem se je zahodnemu delu Jugoslavije ponudila priložnost za opozorilo na nemogoč položaj, v katerem se je znašla Jugoslavija zaradi Miloševićeve politike (Meier, 1996: 144).

5. 4. Gospodarska kriza

Na prelomu iz sedemdesetih v osemdeseta leta je Jugoslavija zapadla v globoko gospodarsko krizo, ki je bila eden od pomembnejših vzrokov za razpad države (Prinčič, 2002: 33). Med glavne vzroke za resno gospodarsko krizo v Jugoslaviji so ekonomisti prištevali primanjkljaj v trgovinski in plačilni bilanci ter hitro naraščajoče zunanje zadolževanje (Balažic, 2000: 100).

* Po 326. členu jugoslovanske ustave se lahko izredno stanje razglasi med vojno ali pred grozečo vojno nevarnostjo, državno predsedstvo pa je pooblaščen za odločanje o uporabi oboroženih sil v miru. Predsedstvo sprejema ukaze po 317. členu ustave, zvezna skupščina pa jih potrjuje (Ustava SFRJ).

Gospodarska nestabilnost je postala sestavni del jugoslovanskega in slovenskega gospodarskopoličnega prostora v šestdesetih letih. Ves ta čas so se drug za drugim vrstili poskusi makroekonomske stabilizacije, ki pa so do sredine osemdesetih let odločno vztrajali na poti samoupravljanja in družbene lastnine. Proti koncu osemdesetih let je bila v razpravah o ustavni reformi opuščena vera v družbeno lastnino in delavsko samoupravljanje, zagovorniki tržnega gospodarstva so dobili nov zagon (Borak, 2002: 137).

Z opustitvijo gospodarske reforme leta 1971 so se v Jugoslaviji za petnajst let nehala prizadevanja, da bi vpeljali tržni sistem. Socialistični sistem združenega dela ni dajal dovolj ekonomske vzpodbude in ne ekonomskih rezultatov. Za to je bila potrebna prisilna koncentracija sredstev in zadolževanje v tujini. Federacija se je delno financirala s prispevki republik in pokrajin. Edini zvezni sklad je bil namenjen kreditiranju razvoja manj razvitih republik (Repe, 2002: 133–134).

Leta 1985 je splošna poraba začela prehitevati rast dohodkov, obremenitve gospodarstva so se večale, medtem ko je gospodarska rast hitro upadala in se približevala ničelni stopnji. Razlike med republikami so se povečale zlasti pri doseganju gospodarskih rezultatov in življenjski ravni (Prinčič, 2002: 33–34). Jugoslavija se je znašla v resni gospodarski krizi. V 60. letih so podjetja delala v sistemu delavskega samoupravljanja, po letu 1973 pa navkljub obsežnim izvoznim subvencijam niso bila več kos konkurenci. Potrebne so bile reforme. Nosilci političnega sistema niso bili pripravljeni izvesti reform za liberalizacijo gospodarskega sistema. Najemali so nova posojila, ki so bila tedaj poceni. Zmanjšal se je uvoz, kar je pripeljalo do prvih težav pri preskrbi prebivalstva (Meier, 1996: 26–36).

Dejanski položaj gospodarstva ni kazal niti najmanjših znamenj izboljšanja, inflacija je divjala in zunanji dolgovi so bili nespremenjeni na višini 20 milijard dolarjev. Konec maja 1988 se je Mikuličeva vlada končno odločila za preusmeritev k reformam, ki pa niso delovale (Meier, 1996: 149–154). Sredi leta 1990 se je jugoslovansko gospodarstvo znašlo »dobesedno v agoniji«. Proizvodnja se je ustavljala, izgube podjetij so narasle, ipd. Inflacija je prerasla v hiperinflacijo (Prinčič, 2002: 34).

Srbija si je uspela pridobiti oceno o svojem gospodarskem zaostajanju. Le-ta je bila potrjena s sprejemom družbenega plana Jugoslavije za obdobje 1986–1990. Sprejeti so bili številni ukrepi zvezne ekonomske politike, ki naj bi izboljšali položaj Srbije (Borak, 2002: 131).

Kasnejša Miloševićeva zmaga na volitvah je Srbijo spodbudila k »vdoru« v monetarni sistem Jugoslavije. 28. decembra 1990 je srbski parlament sklenil, da si srbski proračun in srbske banke izposodijo denar iz primarne misije (Meier, 1996: 231–232). Srbske oblasti so »vdor« v jugoslovanski finančni sistem izpeljale 8. januarja 1991. Pri Narodni banki Jugoslavije so si »sposodile« približno 1,4 milijarde dolarjev (18 milijard in 243 milijonov dinarjev) za svoje potrebe. To je Slovenijo izjemno razburilo, saj je Jugoslavija s tem dokazala, da je država kot taka brezupna. Predstavniki Slovenije in Hrvaške so objavili, da po 28. decembru ne bodo priznali več nobenih novih obveznosti federacije, tudi tujih dolgov ne. Od jeseni 1990 so republike nakazovale vedno manj sredstev v blagajne zveze: odplačevanja ni odklonila samo Slovenija, odklonila ga je tudi Srbija. Marković pa je vojsko financiral iz sredstev primarne emisije. To pa je samodejno povečevalo inflacijo. Širiti se je začel finančni nered in najrazličnejši bojkoti in blokade so razjedali finančni državni sistem (Meier, 1996: 231–239).

Federacija je imela prav tako po ustavi iz leta 1974 poseben sklad za kreditiranje hitrejšega razvoja gospodarsko manj razvitih republik in avtonomnih pokrajin (258. člen). V Uradnem listu FLRJ, št. 53/60 je bilo zapisano, da je ves čas skušala voditi politiko zmanjševanja razlik v stopnji razvitosti (Borak, 2002: 111). Kosovo je bilo eno izmed manj razvitih pokrajin v Jugoslaviji, kamor so se usmerjala velika sredstva (Drnovšek, 1996: 77). Sredstva sklada so se zbirala v odstotkih družbenega proizvoda družbenega sektorja, vplačevale pa so jih vse republike in pokrajini. Le-ta so bila izpostavljena inflacijskemu razvrednotenju. Izbruh jugoslovanske krize pa je vplival na izredno poslabšanje gospodarskih razmer v manj razvitih (Borak, 2002: 111–115).

Slovenija je v sedemdesetih in na začetku osemdesetih let gospodarila previdneje in bolje kot druge republike, kredite je redno odplačevala, vendar je njeno gospodarstvo začelo leta 1984 stagnirati, v naslednjih letih pa je družbeni proizvod začel upadati (Prinčič, 2002: 34–35). Od začetka leta 1989 jugoslovanski trg dejansko ni več deloval kot celota. Glavni razlog je bila srbska gospodarska vojna proti Sloveniji. Spor med Srbijo in Slovenijo je bil na gospodarskem področju spor med klasičnim socialističnim, na vzhodni trg usmerjenim gospodarstvom na eni strani in med zahodno naravnanim tržnoplanskim sistemom na drugi strani (Repe, 2002: 138–142). V republiki Sloveniji se je krepilo spoznanje, da vedno bolj zaostaja za razvitim svetom. V drugi polovici leta 1990, torej že po političnih spremembah v Sloveniji, se položaj slovenskega gospodarstva ni popravil. Slovenija se je začela

gospodarsko osamosvajati. Septembra 1990 je slovenska skupščina sprejela dopolnila k slovenski ustavi, med katerimi je bila tudi ekonomska suverenost republike. Decembra istega leta se je začelo izstopanje slovenskega gospodarstva iz jugoslovanskega sistema, ki je trajalo do 25. junija 1991 (Prinčič, 2002: 35–46) oziroma oktobra 1991, ko je prišlo do zamenjave denarja.

6. »ZAHODNA JUGOSLAVIJA«

6. 1. Slovenija in povezovanje z drugimi državami

V okviru Jugoslavije je v Sloveniji prišla do izraza vse bolj odkrita želja za večjo odprtost meja s sosednjimi državami, kar je bilo v interesu slovenske manjšine v teh državah ter gospodarskega in tehnološkega razvoja Slovenije. V Jugoslaviji je bila zunanja politika v marsičem predvsem srbska zunanja politika (Deset let samostojne zunanje politike). Dr. Dimitrij Rupel je na shodu v Cankarjevem domu marca 1990 izrekel naslednje besede: »... Slovenija ne more več zaostajati za drugimi republikami Jugoslavije, želi pa se približati standardom razvitih in samostojnih evropskih držav ...« Dr. Dimitrij Rupel je v prvi novo nastali demokratični vladi 16. maja 1990, vodil oziroma sprejel vodenje Republiškega komiteja za mednarodno sodelovanje, ki je opravljal naloge zunanjega ministrstva. Takoj po Ruplovem prihodu v ministrstvo se je Slovenija odločila odpreti vsaj tri samostojna slovenska predstavništva: na Dunaju, v Washingtonu in v Bruslju (Deset let samostojne zunanje politike).

Področje zunanjih zadev je bilo potrebno zgraditi na novo. Potrebno je bilo zgraditi nek člen med zveznim sekretariatom za zunanje zadeve v Beogradu in izvršnim svetom slovenske skupščine. Slovenska zunanja politika se je 16. maja 1990 tako šele začela konstituirati, k izoblikovanju njene strategije in izgradnje pravega slovenskega ministrstva za zunanje zadeve so bili pritegnjeni vsi, ki so lahko kakorkoli pripomogli pri uresničevanju te naloge (Deset let samostojne zunanje politike).

Postajalo je jasno, da se mora Slovenija s svojo plebiscitarno odločitvijo ločiti od Jugoslavije. Zunanjepolitična naloga je bila, da si mora s pravnim sistemom pridobiti mednarodno priznanje Slovenije. Osamosvojitve ni bila lahka naloga. Potrebno je bilo ustvariti kar najširšo in najučinkovitejšo mrežo zunanjih povezav, saj je le taka mreža obetala dobro osnovo pri pridobitvi mednarodnega priznanja. V ta namen je Skupščina RS že 24. aprila 1991 sprejela Zakon o zunanjih zadevah, ki je urejal celotno področje zunanjepolitičnega delovanja (Deset let samostojne zunanje politike).

6. 2. Cankarjev dom in Kosovo – podpora rudarjem

Dogajanja na Kosovu, ki so prinesla konec avtonomije, so Slovenijo razburkala. Ustavna zagotovljenost avtonomije je bila odpravljena s podporo predsedstva države in zveznega predsedstva ZKJ. Slovenija je v Cankarjevem domu javno izrazila svojo podporo Albancem, kar pa Srbom ni bilo všeč ((Re)parlamentarizacija v Sloveniji).

Po zborovanju v Cankarjevem domu se je začel tihi bojkot slovenskega blaga na srbskem tržišču, ki so ga deloma opravičevali z višjimi cenami slovenskih izdelkov. V srbskih medijih pa so bili naslovi in prispevki polni besede kontrarevolucija. Šlo je za uvod v gospodarsko vojno, ki se je naposled končala z zaplembo vsega slovenskega premoženja v Srbiji (Bukovnik, 2002: 231).

Slovensko politično prizorišče pa ni bilo tako enotno, kot naj bi se to pokazalo na zborovanju v Cankarjevem domu. Le nekaj dni kasneje so slovenski delegati v zvezni skupščini dvignili roke za uvedbo izrednega stanja na Kosovu. Miloševićeva želja je bila na Kosovu razglasiti izredno stanje. Svoje namere je uresničil 2. marca 1989. Na slovensko politično vodstvo se vsul plaz obtožb o sodelovanju z albanskimi nacionalisti in separatisti na Kosovu (Bukovnik, 2002: 41–46).

6. 3. Miting resnice – prepoved vsejugoslovanskega mitinga v Ljubljani

V Sloveniji so dogajanje na Kosovu leta 1988 opazovali posebej zaskrbljeno. Agitiranja Miloševića in njegovih mitingov še niso želeli opredeliti za neposredno nevarnost (Meier, 1996: 119).

Velikosrbski nacionalizem, ki je bil na pohodu, je začel organizirati mitinge. Po Cankarjevem domu 27. februarja, je predsednik odbora za pripravo mitingov izven Kosova napovedal miting v glavnem slovenskem mestu za 25. marec. Slovencem naj bi že takrat želeli povedati, kaj se v resnici dogaja na Kosovu. Ta miting je naletel na glasno nasprotovanje vseh prebivalcev Slovenije. Odločitev, da mitinga v Ljubljani ne sme biti, je bila splošna in enotna. Dan pred napovedanim mitingom je Politika objavila vest, da mitinga ne bo (Bukovnik, 2002: 43–45).

Ker Srbija z gospodarsko blokado proti Sloveniji ni uspela, je vse leto stopnjevala pritisk na druge načine. Po sprejemu ustavnih dopolnil k slovenski ustavi se je Milošević zopet odločil za boj. Sredi novembra 1989 so Slovenci izvedeli za miting v Ljubljani (Meier, 1996: 174), ki naj bi se zgodil 1. decembra. Ta »miting resnice« je napovedalo Združenje za vrnitev Srbov in Črnogorcev. S tem mitingom so skušali destabilizirati Slovenijo in zrušiti tedanji vrh slovenske politike, katere dejanja niso bila v skladu s srbsko politiko. Oblast pa naj bi prevzele »zdrave sile«, predane socializmu, bratstvu in enotnosti (Meier, 1996: 174). Prav tako je bil miting mišljen in razumljen kot povračilo za slovensko podporo Kosovu v konfliktu s Srbijo.

Odpor proti mitingu je bil v Sloveniji precejšen. Napetost je naraščala. Bukovnik je zapisal pravne in zakonske podlage za preprečitev mitinga. Temeljno izhodišče za preprečitev mitinga v Ljubljani je bilo določilo Ustave SR Slovenije, po katerem je bila zajamčena pravica gibanja, ki jo je bilo mogoče omejiti samo z zakonom. Edini člen, ki se je nanašal na omejevanje te ustavne pravice je bil 12. člen Zakona o notranjih zadevah, ki je bil edina oprijemljiva zakonska podlaga za ukrepanje zoper udeležence na poti na miting in na samem mitingu. Omenjeni člen je pravil, da mora predsedstvo SR Slovenije ugotoviti, ali so na določenem območju nastale razmere zaradi katerih je kršen javni red in mir tako, da je bilo ogroženo življenje ljudi. Razglašene so bile izredne razmere. Ne meneč se za odzive slovenske politike in javnosti, organizatorji mitinga niso popuščali in so do zadnjega najavljali, da prihajajo v Slovenijo (2002: 89–147).

Slovenske oblasti so z močnimi policijskimi silami (stalna in rezervna sestava) nadzorovale tako Ljubljano kot tudi republiške meje (Meier, 1996: 176). Miting je bil odpovedan s strani organizatorjev. Kljub temu pa je bila slovenska policija v vsej bojni pripravljenosti. Drnovšek je zapisal: »Če se bo slovenski narod odločil, da zruši svoje vodstvo, bo to storil sam. Ne potrebuje mitingašev iz Srbije ali od koderkoli, da bi to storili namesto njega« (1996: 123). Do izgrediv 1. decembra ni prišlo. Po 3. decembru ni veljalo več stanje izrednih razmer (Bukovnik, 2002: 219).

Na drugih mitingih po Srbiji in Črni gori so obsojali slovensko oblast zaradi prepovedi mitinga, ter kršenja človekovih pravic in svoboščin. Zahtevali so odstop predsednika zveznega predsedstva dr. Janeza Drnovška. Prav tako pa so izrekli podporo razglasu srbske

SZDL. Le-ta je 30. novembra pozvala vse srbske institucije na popolno prekinitev vseh stikov s Slovenijo (Bukovnik, 2002: 228). Milošević je po neuspelem mitingu v Ljubljani uvidel, da Slovenije ne bo mogel speljati v zeleno smer.

Časopis Borba je pisal, da je šlo za nezakonito organiziranje masovnega mitinga v Ljubljani, saj so se Slovenci dve meseca prej opredelili za dopolnitev republiške ustave, ki »je izražala suverenost SRS, ki je postavljala nove temelje demokracije in ki je zagotavljala državljanom SR Slovenije osnovne človekove pravice« (Borba, 01. 12. 1989: 4).

6. 4. Bojkot slovenskih proizvodov – ekonomska blokada – prekinitev trgovanja Srbije s Slovenijo

Po neuspelem »mitingu resnice« 1. decembra 1989 v Ljubljani, je Socialistična zveza delovnega ljudstva Srbije pozvala na ekonomsko blokado slovenskih proizvodov. Meier (1996: 176) je zapisal, da je Politika napisala članek z udarnim geslom in sicer »Srbija prekinja odnose z republiko Slovenijo«. Bukovnik je zapisal, da je srbski predsednik Milošević 5. decembra podprl predlagane ukrepe zoper Slovenijo in ocenil, da je slovenska oblast s prepovedjo mitinga na silo pretrgala vezi s srbskim narodom (2002: 230). S tem se je Srbija hotela maščevati za prepovedan miting in tako le še bolj zamajati obstoj federacije, kljub temu, da so mislili, da so jo s tem utrjevali. S svojim načinom delovanja so hoteli prizadeti slovensko gospodarstvo, katerega izvoz je bil v 80 odstotkih usmerjen v tedanje republike Jugoslavije. S tem so le še bolj usmerjali Slovenijo k odcepitvi od jugoslovanske države (Drnovšek, 1996: 128).

Ta blokada pa ni veljala za vse tiste veje, ki bi bolj kot slovensko gospodarstvo bilo bolj prizadeto srbsko gospodarstvo – energetika, živilsko-predelovalna industrija ipd. Beograd je zato podjetjem, ki so bila živilsko odvisna od dobav iz Slovenije dovoljeval te poslovne stike (Jež, 1994: 78). Potemtakem prekinitev gospodarskega sodelovanja ni bila popolna in obeh republik ni prizadela v enaki meri (Bukovnik, 2002: 231).

Zaradi omejitev, ki jih je izvajala Jugoslavija v Sloveniji, ni bilo moč izvajati racionalne ekonomske, socialne, kulturne in drugih politik. Jugoslavija je bila ves čas bolj ali manj ovira Sloveniji pri njenem mednarodnem sodelovanju. Ravno zato je bilo potrebno naravo takratne

federacije spremeniti v predlagano konfederacijo ali pa jo odpraviti (Žakelj, 1992: 79). Skupščina SR Slovenije je enostransko prekinitev gospodarskih tokov med Slovenijo in Srbijo označila za protiustavno ravnanje in grob napad na ustavne temelje SFR Jugoslavije. S tem ravnanjem so bili ogroženi temelji enotnega jugoslovanskega trga (Bukovnik, 2002: 231). Po ustavi SFRJ iz leta 1974 naj bi bili temelji enotnega jugoslovanskega trga svobodno gibanje, svobodna menjava blaga in storitev, svobodno nastopanje na trgu ipd. Prav tako pa je v ustavi pisalo, da se sme promet blaga in storitev, ki so v prometu po vsej Socialistični federativni republiki Jugoslaviji, omejiti samo na podlagi zveznega zakona (258. člen).

Slovenska demokratična zveza (SDZ) je zahtevala, da začnejo vsi državni organi in politične organizacije v Sloveniji takoj uveljavljati z amandmaji zajamčeno pravico do samoodločbe (Bukovnik, 2002: 232). Miting resnice in srbski bojkot slovenskih izdelkov sta bila povod za resen premislek o popolni osamosvojitvi in o razdružitvi Slovenije in Jugoslavije.

6. 5. Zahteva po neodvisnosti

Mesec dni po smrti Josipa Broza - Tita je skupina intelektualcev nekomunistične usmeritve v Ljubljani postavila uradno zahtevo po izdajanju opozicijske revije, ki so jo naslovili Nova revija. Po mnenju Ježa je slednja odigrala eno ključnih vlog pri procesu osamosvajanja Slovenije (1994: 36). Prvo jasno zahtevo po neodvisnosti Slovenije pa je marca leta 1987 postavila skupina izobražencev protikomunistične usmeritve v 57. številki Nove revije. Šlo je za objavo Prispevkov za slovenski nacionalni program. Slednji se ni neposredno zavzemal za samostojno Slovenijo, vendar pa dejstvo, da je Slovenija vstopila v jugoslovansko državo še ne pomeni, da to velja za vse večne čase. Ker je šlo pri Novi reviji za premišljevanje o izhodu iz jugoslovanske krize, si je tako pridobila sloves slovenskega nasprotovanja srbskemu Memorandumu (Jež, 1994: 59–60).

Ko je sredi maja 1988 izšel ljubljanski tednik Mladina, je bil v njem objavljen članek z naslovom Noč dolgih nožev. Šlo je za dokument oziroma Kučanov govor, iz katerega je bilo razbrati, da se je Slovenija marca za las izognila vojaškemu posegu. O isti temi je pisal tudi Frankfurter Allgemeine Zeitung. Slednji je zapisal, da je marca po preverjenih podatkih Ljubljano obiskala delegacija visokih oficirjev iz Beograda. Ti oficirji so slovenskemu notranjemu ministru Tomažu Ertlu sporočili, da v Sloveniji vladajo kontrarevolucionarne in antijugoslovanske aktivnosti, zaradi česar naj bi bil ogrožen obstoj Jugoslavije. Slovensko

politično vodstvo je v zvezi s tem incidentom navezalo stike z Beogradom, tam pa so ugotovili, da državno predsedstvo, ki je bilo hkrati tudi vrhovni poveljnik oboroženih sil, o vsem tem ne ve nič (Jež, 1994: 66). To je bil dokaz, da je bila armada brez nadzora in da si je lastila pravico odločanja v ključnih političnih vprašanjih. Vojaški vrh je s svojim dejanjem nakazal, kako vidi svoj položaj v družbi.

Po besedah Meierja med dogajanjem marca 1988 armadno vodstvo ni načrtovalo neposrednega vojaškega udara, je pa zanesljivo načrtovalo neko obliko institucionalnega ali političnega udara. Slovensko vodstvo je bilo zgroženo, saj so že ob najmanjšem demokratičnem odpiranju republiki grozili z oboroženo intervencijo. Slovensko vodstvo je zdaj vedelo, kaj so lahko pričakovali, če bi se nadaljevali poskusi demokratizacije (Meier, 1996: 101–103).

Politična kriza je izbruhnila nekaj dni po objavi članka Noč dolgih nožev. Aretirali so Janeza Janšo, Ivana Borštnerja, Davida Tasića. Franci Zavrl se je branil s prostosti (Proces proti četverici). Obtožnica je omenjala krajo zaupnega vojaškega dokumenta in izdajo vojaške skrivnosti. Dejansko je šlo za proces, ki je sprožil silovit odziv slovenske javnosti, ki pa se je odražal v zahtevah za spremembe v smeri večstrankarske demokracije in je bil eden najpomembnejših vzvodov osamosvojitvenega procesa (Proces proti četverici).

Takoj po aretacijah je nastal Odbor za zaščito človekovih pravic, ki naj bi koordiniral vse protestne akcije. Nastal naj bi kot odgovor na aretacijo. Odbor za zaščito človekovih pravic je bil tisti, ki je oznanil »slovensko pomlad«. Ni se prelevil v politično organizacijo, je pa močno pospešil nastajanje opozicijskih strank (Proces proti četverici).

6. 6. Majniška deklaracija

Opozicijske skupine so 8. maja 1989 predstavile »majsko izjavo« ali Majniško deklaracijo, v kateri so komaj prikrito zahtevale slovensko neodvisnost. V tej deklaraciji so podpisniki izrazili voljo in zahtevo po suvereni državi, po demokraciji s političnim pluralizmom, po spoštovanju človekovih pravic in svoboščin, o svobodnem odločanju Slovenije o zunanjih povezav, glede prizadevanj slovenskega naroda za politično samostojnost ipd. (Meier, 1996: 165).

Republiška konferenca SZDL je sprejela Temeljno listino, katere besedilo je bilo objavljeno v javnih občilih 23. maja 1989, in s tem pozvala ljudi k njenemu podpisovanju. Temeljna listina se je začela s stavkom: »Hočemo živeti v demokratični državi, zgrajeni na suverenosti slovenskega ljudstva, na človekovih pravicah in državljanskih svoboščinah.« Poudarila je zahtevo po političnem pluralizmu, pravici do svobodnega združevanja, ki naj bi bila zagotovljena že z ustavo in svobodne volitve. Listina je doživela velik uspeh (Meier, 1996: 166). Zahteve so bile prav tako po enakopravnosti manjšin, po svobodnih oblikah gospodarskega razvoja, po povezovanju z Evropo in svetom. Podpisniki so s to listino sporočili, da želijo živeti v Jugoslaviji, kjer bo zagotovljena suverenost, ter trajna in neodtujljiva pravica do samoodločbe narodov (Bukovnik, 2002: 49–50).

Istočasno sta se torej pojavila dva dokumenta, ki sta v jedru govorila o isti zadevi, torej o prihodnosti slovenskega naroda. Majniški deklaraciji mediji niso dali tolikšnega pomena, Temeljna listina pa je doživela močno medijsko podporo (Bukovnik, 2002: 49–50).

6. 7. Federacija ali konfederacija

Slovenska oblast je ponudila zamisel, da bi spremenili Jugoslavijo v konfederacijo neodvisnih držav, prav tako pa so še vedno verjeli, da bo Sloveniji nekoč uspelo prispevati k temu, da se bo demokratizacija uveljavila po vsej Jugoslaviji. Jeseni leta 1988 je bilo že jasno, da sta obstajala »dva koncepta Jugoslavije«: eden federativne, reformistične in liberalne narave, kar je hotela uvesti Slovenija in drugi dogmatično-centralistične narave, ki se je vedno bolj povezoval z velikosrbskim hegemonizmom. Ta zadnji koncept so zastopali predvsem partijsko vodstvo zveze komunistov, Milošević in armada, ki so na Slovenijo pritiskali, da bi sprejela centralistično ustavno reformo (Meier, 1996: 108).

Kučan je pojasnjeval, da Slovenija »teži k svobodnemu, sodobnemu, demokratičnemu in suverenemu razvoju v federativni, na enakopravnosti oprti skupni državi« (Meier, 1996: 109).

Pripadniki socialistične oblasti so v upanju na možnost dogovora s Srbijo predlagali asimetrično federacijo, opozicija pa je kot minimum zahtevala konfederacijo. Oblast je še nadalje želela nekakšno demokratizirano in pluralizirano eno samo Socialistično zvezo, demokratična opozicija pa se je jasno izrekla za vzpostavitev političnega pluralizma v večstrankarskem sistemu (Prunk et al., 1996: 157). Slavko Gliha je na okrogli mizi v

Cankarjevem domu, kje je bil govor predvsem o odcepitvi, izjavil, da bo Jugoslavija razpadla tudi brez Slovenije, vendar da pa mora biti Slovenija na to pripravljena. Dr. Pirnat Rajko je povedal, da je v bistvu cilj jasen – hočemo samostojno Slovenijo (Borba, 10. 01. 1990: 6).

Jeseni leta 1991 sta Slovenija in Hrvaška predstavili drugim republikam svoj predlog ohlapne konfederacije. Zvezno predsedstvo in predsedniki republik so razpravljali o več predlogih izhoda, vključno s tistimi, ki so predvidevale različne oblike asimetrične konfederacije. Ena od predlaganih zamisli je bila, da bi Slovenija kot etnično homogena in nesrbska republika postala samostojna, medtem ko bi druge republike sestavljale obliko asociacije. »Milošević« je zavrnil vse konfederativne predloge. Glede na srečanja Milošević – Tuđman tudi slednji ni verjel vanje. Milošević je želel »veliko Srbijo«, Tuđman pa je sanjal o »veliki Hrvaški« (Drnovšek: Jugoslavija v retrospektivi).

6. 8. Demokratizacija Slovenije

Slovenija in njeno vodstvo se je začela upirati nasilni nacionalizaciji Miloševićevih Srbov. Da bi izboljšala svoj položaj republike v Jugoslaviji je morala sama poskrbeti zase. To je poskušala z demokratizacijo in s sprejetjem pravnih predpisov, ki so Sloveniji dali močnejši državnopravni profil in vodstvu Sloveniji jasna pooblastila v odnosu z zveznimi oblastmi. Leta 1988 je bila ustanovljena Kmečka zveza na čelu katere je bil Ivan Oman. Januarja 1989 je nastala socialdemokratska stranka s Francetom Tomšičem na čelu. Ti dve organizaciji sta nastali znotraj Socialistične zveze, a nista sledili konceptu demokratizacije, ki ga je zastopal Jože Smole. Prav tako je znotraj socialistične zveze začela nastajati Demokratična zveza Slovenije, kasneje Demokratska stranka. Obstajala je tudi Zveza socialistične mladine Slovenije s predsednikom Jožefom Školčem, ki pa je postajala vedno bolj liberalna (Meier, 1996: 163).

Začetek procesa slovenske demokratizacije je bil razpis posvetovalnega referenduma za volitve novega predstavnika v jugoslovanskem državnem predsedstvu leta 1989. Iz partijskih vrst je bil predlagan Marko Bulc, iz vrst socialistične zveze pa ekonomski in finančni strokovnjak dr. Janez Drnovšek. Na posvetovalnem referendumu je Drnovšek dobil 56 odstotkov glasov, Bulc pa 41 odstotkov. Tako je dr. Janez Drnovšek po izvolitvi v skupščini nastopil svoj položaj predsednika predsedstva Jugoslavije 15. maja 1989 (Meier, 1996: 164–165).

6. 9. Amandmaji k slovenski ustavi – sprememba ustave SRS

27. in 28. septembra 1989 je slovenska skupščina sprejela 81 amandmajev k slovenski ustavi iz leta 1974, s katerimi je odpravila veljavnost zveznih aktov, ki so bili v nasprotju z republiško ustavo. Tako je postala slovenska skupščina edini organ, ki lahko v imenu slovenskega naroda odloči o republiški ustavi. S sprejetjem ustavnih dopolnil k slovenski ustavi so bili razveljavljeni vsi členi ustave, ki so izvrševanje suverenosti republike prenašali na federacijo. Omogočen je bil prehod v parlamentarno demokracijo. Z amandmaji si je Slovenija zavarovala samostojnost v takratni federaciji, ki je bila delno okrnjena s sprejetjem amandmajev k zvezni ustavi. Spremembe so uveljavile pravico slovenskega naroda do samoodločbe vključno z odcepitvijo (Ivanič, 1997: 301).

Dopolnila k slovenski ustavi so prinašala mnoge pomembne spremembe v odnosu republika – federacija, saj je iz njih izčistila določila zvezne ustave in zakonov, ki niso bila v skladu s slovenskimi. Te spremembe so dale Slovencem politični pluralizem in demokracijo, pravico do svobodnega političnega združevanja, pravico do samoodločbe, odcepitev in združitvev, gospodarsko suverenost republike, zajamčena je bila pravica do svobodnega in mirnega zbrovanja, političnega in drugačnega združevanja. Spremembe so posegle še na področje referendumov, sprejemanja zakonov, volitev v skupščine družbenopolitičnih skupnosti itn. (Bukovnik, 2002: 51–52).

Sprejem slovenskih ustavnih dopolnil ni pomenil slovesa Slovenije od Jugoslavije. Pomenil je demokracijo v Sloveniji in/ali uresničevanje »asimetrične federacije« ali pa pobudo za odcepitev (Meier, 1996: 173–175).

Prvi konflikt zaradi slovenskih ustavnih dopolnil je nastal že konec avgusta 1989 v predsedstvu ZKJ, saj je predsednik Pančevski od Kučana zahteval naj jih pojasni, saj naj bi takrat zaposlovala ustavno sodišče in jugoslovansko skupščino. Kasneje je predsedstvo države, z izjemo Drnovška, izjavilo, da naj bi bila določena slovenska ustavna dopolnila v nasprotju z zvezno ustavo. Cilj Srbije in vojske je bil sprožiti usklajene akcije proti Sloveniji. Vojsko je predvsem zanimal tisti člen ustavnih dopolnil, ki je razglasitev izrednega stanja pogojeval s pristankom republike, le-to pa naj bi omejevalo delovanje vojske. Kučan je v svojem govoru branil slovenska stališča in nedvoumno sporočil, da bo Slovenija na vsak

način nadaljevala s postopkom sprejemanja ustavnih dopolnil, ki so zaprla pot k centralističnim ustavnim reformam (Meier, 1996: 168–172).

7. in 8. marca 1990 je bilo sprejetih pet amandmajev k ustavi Socialistične republike Slovenije. Sprejeta je bila tudi Deklaracija o urejanju razmerij, ki je imela splošen pomen za Republiko Slovenijo. Le-ta je nastala na podlagi enostranskih prekinjenih odnosov SR Srbije z Republiko Slovenijo, s čimer se ni uresničevala ustava SFRJ. Slovenija se je odločila, da bo samostojno sprejemala ukrepe gospodarske samozaščite in samostojno odločala o izpolnjevanju svojih privzetih obveznosti do SFRJ in do federacije ((Re)Parlamentarizacija v Sloveniji).

Z ustavnimi amandmaji je bilo določeno, da se opredelitev, da je Slovenija socialistična država odpravi in da ostane samo Republika Slovenija, prav tako je bilo rečeno, da je Republika Slovenija država, ki temelji na suverenosti slovenskega naroda in državljanov RS (Meier, 1996: 174).

4. oktobra 1990 je skupščina sprejela še ustavni zakon, s katerim je v Sloveniji delno ali v celoti razveljavil 27 zveznih zakonov ((Re)Parlamentarizacija v Sloveniji).

S sprejemanjem amandmajev k ustavi RS se je Slovenija dejansko začela umikati iz jugoslovanskega pravnega sistema. Zanj niso več veljali zvezni zakoni. Amandmaji k slovenski ustavi so pomenili osamosvajanje Slovenije in pomemben korak k razpadu jugoslovanske države (Drnovšek, 1996: 98).

Za obrambni sistem je bil pomemben ustavni amandma 97, za katerega je bil sprejet ustavni zakon za njegovo izvedbo 7. marca 1991. Določeno je bilo, da Skupščina Republike Slovenije z zakonom ureja način služenja vojaškega roka, da Republika Slovenija ureja Teritorialno obrambo in da Predsedstvo Republike Slovenije imenuje in razrešuje komandanta Teritorialne obrambe Slovenije. Poudarjeno je bilo, da predsedstvo Republike Slovenije vodi in poveljuje Teritorialni obrambi Republike Slovenije v miru in odloča o uporabi Teritorialne obrambe v izrednih razmerah. Vodenje in poveljevanje TO mora biti v skladu z zakonom v neposredni vojni nevarnosti in v vojni. Te spremembe so močno vznemirjale srbsko, pa tudi drugo jugoslovansko javnost. V Sloveniji zvezno predsedstvo ni moglo več uvesti izrednih razmer brez soglasja slovenske skupščine (Drnovšek, 1996: 97).

Dopolnila slovenske ustave niso kršila zvezne ustave. Zvezna ustava je praviloma določala le minimalne pravice in svoboščine, ki pa so jih lahko republiške ustave razširile. Pri tem pa niso smele priti v nasprotje z zvezno ustavo, ampak so morale biti skladne z njo. Nosilke suverenosti so bile republike in ne federacija, na katero so lahko prenesle del pristojnosti. V vseh omenjenih dopolnilih je bil prostor, ki ga zvezna ustava puščala republiški, tako širok, da le-ta niso ogrožala pravnih temeljev skupne države (Bukovnik, 2002: 53–54).

Komentator slovenskega časopisa »Delo« je zapisal, da je treba bitko za amandmaje ocenjevati kot etapo v boju za nove odnose v federaciji in za demokratizacijo političnega življenja v vsej Jugoslaviji ..., »kajti absurdno je bilo misliti, da so bili amandmaji k republiški ustavi zgolj odskočna deska za slovensko državno samostojnost.« V tem smislu je bila bitka za slovenske amandmaje v resnici bitka za Jugoslavijo, za sodobno, zrelo državo (Jež, 1994: 65).

6. 10. Deklaracija o suverenosti Republike Slovenije

2. julija 1990 je slovenska skupščina sprejela Deklaracijo o suverenosti Republike Slovenije (UR. list, št. 26/90). Le-ta se je sklicevala na pravico do samoodločbe naroda, pa tudi na to, da politični, pravni in gospodarski red Republike Slovenije temelji na ustavi in zakonih Republike Slovenije. S to deklaracijo se je določil enoletni rok za sprejem nove ustave in postopek za ugotovitev, kateri zvezni predpisi niso veljali več, ter odpoklic slovenske delegacije iz zveznega zbora Skupščine SFRJ (UR. list, št. 26/90). S to deklaracijo se je ugotovilo, kateri zvezni zakoni na podlagi te deklaracije ne veljajo več na območju Republike Slovenije (Repe, 2003: 230).

V deklaraciji je bilo v 3. členu zapisano, da morajo republiški organi in organizacije zagotavljati, da bodo vsi zvezni organi in organizacije na območju Republike Slovenije poslovali v skladu z veljavnim pravnim redom v Republiki Sloveniji. Prav tako je deklaracija govorila o tem, da so zvezni akti in drugi zvezni predpisi veljali v Sloveniji le, če niso bili v nasprotju z republiško ustavo in zakonodajo. V nadaljevanju je bilo zapisano v 4. členu, da so zakoni, sprejeti s strani skupščine SFRJ po tej deklaraciji veljali za Slovenijo le, če je z njimi soglašala skupščina Republike Slovenije (Kronološki pregled dogodkov v letu 1990). Ta deklaracija je poudarjala, da so zvezna ustava in zakoni veljali na ozemlju Slovenije le, če

niso bili v nasprotju z ustavo in zakoni Republike Slovenije. Republika Slovenija je tako dokončno izstopila iz pravnega reda prejšnje jugoslovenske federacije (Zajc, 2000: 59).

7. IZGRADNJA OBOROŽENIH SIL SLOVENIJE

7. 1. JLA – edina oborožena vojaška formacija v Jugoslaviji?

JLA je v letih od 1985 do 1991 veljala predvsem v primerjavi z vzhodnimi armadami za respektivno, dobro oboroženo in opremljeno, dobro usposobljeno in pripravljeno ter učinkovito vodeno oboroženo silo. JLA je bila sestavina (skupaj s TO) enotnih oboroženih sil v okviru sistema SLO SFRJ. Organizirala, oboroževala, urila in pripravljala se je za spopad z agresorjem. V takšni vlogi bi bila deležna podpore TO in prebivalstva, ter praktično nepremagljiva. A jugoslovanski politični in vojaški vrh je »svoji« vojski namenil drugačno vlogo. Iz varuha svobode in neodvisnosti jo je transformiral v agresorja in zavojevalca v lastni državi, zoper »lastno« prebivalstvo (Fekonja, 2002: 67–74).

V JLA so ves čas poučevali vrednote avnojske Jugoslavije. Partija je v vojski igrala odločilno vlogo. Prav zato večstrankarski sistem, uvajanje demokracije, spoštovanje človekovih pravic in svoboščin niso naletela na plodna tla. JLA je bila privilegirana v vseh pogledih. Vplivala je na politično življenje vseh delov južne Jugoslavije. Bila je zadnja, ki se je bila pripravljena odreči svojim pozicijam (Žakelj et al., 1992: 78).

Po Ustavi SFRJ so imele oborožene sile Socialistične federativne republike Jugoslavije nalogo, da branijo ustavno ureditev države, in da so sposobne in pripravljene, da to nalogo tudi opravijo (Drnovšek, 1996: 167).

Po Titovi smrti so generali vse odkriteje zastopali tezo, da je armada zadnji temelj Jugoslavije in da si zato pridružuje pravico do vmešavanja v politiko, kar se je kazalo v vedno bolj izraziti militarizaciji politike. Ob krepitvi centralizma v federaciji je hkrati rasla tudi politična vloga JLA, ki si je jemala pravico biti edini varuh države in vladajočega sistema. Hkrati je tudi neposredno posegala v politično dogajanje. Kmalu vojaški vrh ni priznaval nobene avtoritete več nad seboj, niti državnega predsedstva ne, ki naj bi bil formalni vrhovni poveljnik oboroženih sil (Prunk et al., 1996: 151).

Jelušičeva je zapisala, da vojaške posege v politiko veliko teoretikov izenačuje s fizičnim, nasilnim posegom vojske v vladanje. Vojska se vpleta v politiko tako, da posega na birokratsko prizorišče, v vladne zadeve in v politiko nacionalne varnosti. Vojska se, da bi

usmerila politične odločitve sebi ustrezne, angažira v birokratskih barantanjih, skrbi za stokovne nasvete vladi in pripravlja osnutke političnih usmetitev, ki jih potem dokončno oblikujejo vladni uradniki (1997: 86–89). Prav to se je dogajalo v Jugoslaviji.

V SFRJ so oboroženo funkcijo predstavljali Jugoslovanska ljudska armada kot skupna oborožena sila vseh narodov in narodnosti, ter teritorialna obramba kot najširša oblika organiziranega oboroženega splošnega ljudskega odpora (Meier, 1996: 242). Jugoslovanska armada se je kmalu preusmerila v opravljanje notranje policijske funkcije (Jelušič, 1997: 136). Za Miloševića in Srbijo je bila odločilnega pomena ohranitev ter utrjevanje zveze z vojsko, ki naj bi jima služila. Zato je bilo treba dati vojski tako politična kot tudi finančna sredstva in manevrskega prostora. Slovenci so poskušali oficirje pridobiti z obljubami in posredovanji glede plač in pokojnin, vendar je Milošević oficirjem kmalu lahko ponudil več, saj Milošević brez vojske ni mogel uresničiti načrta »velike Srbije«. Jugoslovanska vojska pa je začela svoj manevrski prostor širiti brez pooblastil državnega predsedstva (Meier, 1996: 242).

Prednostni cilj armadnega vodstva je bil vendarle ohranitev Jugoslavije, medtem ko je imel Miloševićev program predvsem srbski značaj. Armadno vodstvo kot vodstvo Srbije je načeloma soglašalo z odcepitvijo Slovenije. Srbsko vodstvo se poleti leta 1991 res ni več zavzemalo za to, da bi Slovenija ostala v Jugoslaviji, vodstvo vojske pa se z njeno osamosvojitvijo dolgo le ni hotelo sprijazniti (Meier, 1996: 96). Armadno vodstvo je odkrito nasprotovalo ustavi iz leta 1974 in si zastavilo za cilj spremembo Jugoslavije v centralistično državo (Meier, 1996: 97).

Vodstvo vojske je bilo čedalje bolj prepričano o tem, da je JLA tisto zadnje, kar Jugoslavijo še drži skupaj. Kadijević je oktobra 1989 leta pred partijskim aktivom dejal, da za JLA obstaja samo ustava Jugoslavije. Vendar so tudi republiške ustave spadale v ustavni red Jugoslavije, ki bi ga morala vojska ščititi (Meier, 1996: 173–175).

7. 2. Problem TO

Do leta 1968 je bila JLA edina oborožena sila v državi. Z mirnodobno in vojno sestavo je bila bistveno bolj vezana na partijsko kot na oblastno strukturo (Slapar, 1998: 80).

Ko je Varšavski pakt leta 1968 nepričakovano zasedel Češkoslovaško, se je pokazalo, da je bila Jugoslavija nepripravljena na udar z vzhoda (Nanut, 2002: 12–13). Zato se je jugoslovanski politični in vojaški vrh odločil za odpravo vojaškega monopola JLA in za ustanovitev drugega, decentraliziranega dela oboroženih sil SFRJ. Ta množični, vendar v primerjavi z JLA izrazito lažje in šibkeje oboroženi del so poimenovali Teritorialna obramba (Bebler, 2002: 103–104). Z ustavnimi amandmaji 1971. leta je bila Teritorialna obramba izločena iz JLA (Mikulič, 2005: 31). Dejstvo, da se je Teritorialna obramba Slovenije več kot dve desetletji načrtno pripravljala za samostojno udejstvovanje v vojni, je imelo pomembno vlogo v poznejših osamosvojitvenih prizadevanjih Slovenije (Bebler, 2002: 103–104). Uvedba doktrine splošne ljudske obrambe po letu 1968 naj bi armadi pomagala, da se pokaže v javnosti. V resnici pa je šlo le za dodaten način, preko katerega je armada legitimirala svoje politične dejavnosti (Jelušič, 1997: 147).

Razvoj in uveljavitev nove obrambne doktrine vojne, graditev sistema »splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite« ter sprejetje nove zvezne ustave leta 1974, so omogočili krepitev samostojnosti Slovenije tudi na vojaškem in varnostnem področju (Bebler, 2002: 104).

V začetnem obdobju so bili odnosi TO z JLA na vseh ravneh konkretni in delovni. JLA je nudila pomoč pri oblikovanju in usposabljanju enot. Na začetku teritorialna obramba zaradi stanja in stopnje bojne pripravljenosti ni »ogrožala« JLA kot nosilne oborožene sile. Bolj ko se je TO razvijala in bolj, ko je njena bojna pripravljenost rasla, slabši so bili odnosi z JLA. Nekaterih rešitev armada ni dopustila (Slapar, 1998: 92–93). Armada je vse bolj prehajala pod srbski oziroma Miloševićev vpliv. Takratno predsedstvo SFRJ je na predlog zveznega sekretarja za ljudsko obrambo preimenovalo Generalštab JLA v Generalštab oboroženih sil, ker so želeli in so tudi že leta 1988 posredno povečali svoj vpliv na TO (Slapar, 1998: 106).

Jugoslovanski vojaški vrh nikoli ni zares priznal Teritorialne obrambe kot enakovrednega dejavnika oboroženega boja. JLA ne le, da ni priznala enakovrednosti TO, njen vrh si je močno prizadeval, da bi bile enote TO podrejene JLA (Jelušič, 1997: 157).

Marca 1990, ko so se sprejemali amandmaji k ustavi SR Slovenije, kasneje Republike Slovenije, je bil sprejet tudi Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o splošni ljudski

obrambi in družbeni samozaščiti*. S tem zakonom pa so se prav tako povečale pristojnosti Republike Slovenije, saj je lahko po tem zakonu le Predsedstvo RS razglasilo izredne razmere in ne več predsedstvo SFRJ. Bukovnik je zapisal, da naj bi bilo to dopolnilo k slovenski ustavi v nasprotju z 2. odstavkom 316. člena zvezne ustave, po kateri je bilo to izključno v pristojnosti zveznega predsedstva. V nasprotju naj bi bil tudi 6. člen Zakona o splošni ljudski obrambi in družbeni samozaščiti, ki določa, da Predsedstvo SFRJ ugotavlja obstoj izrednih razmer in odloča o uvajanju izrednega stanja (2002: 52).

Prav tako so se z amandmaji povečale tudi pristojnosti glede organov RS, ki so se nanašale na obrambni sistem. JLA je spoznala, da je izgubila svojo legitimnost na ozemlju SR Slovenije. Slovenija je s sklepom republiškega predsedstva z dne, 17. julija 1990, skoraj v celoti prevzela v svoje roke teritorialno obrambo. Odstavila je generala Hočevarja, ki naj bi bil odgovoren za nezakonit odvzem orožja TO s strani JLA, ter imenovala majorja Janeza Slaparja za novega, le Sloveniji odgovornega poveljnika TO. TO je postala oborožena sila Republike Slovenije. To je izzvalo ogorčenje armadnega vrha JLA, ki se je vedno trudil, da bi bila TO še vedno podrejena 5. armadnemu območju v Zagrebu (Meier, 1996: 226).

28. septembra 1990 je slovenska skupščina sprejela in razglasila ustavni dopolnili 96 in 97 k ustavi Republike Slovenije (Janša, 1992: 73). Z novimi ustavnimi spremembami je razveljavila številne zvezne predpise v Sloveniji, ter prevzela odločanje o služenju vojaškega roka, teritorialni obrambi in njenem poveljniku ((Re)parlamentarizacija v Sloveniji). V primeru napada od zunaj, pa je Slovenija še vedno spoštovala enotnost oboroženih sil SFRJ (Janša, 1992: 73).

7. 3. Služenje vojaškega roka v JLA

V JLA so služili tudi slovenski državljani. Le-ti so odhajali služiti svoj vojaški rok v druge republike po načelu eksteritorialnega popolnjevanja mirnodobnih enot JLA. Le manjši del slovenskih fantov je služil vojaški rok v Sloveniji. Zaradi vse večjih napetosti v Jugoslaviji, zaradi pohoda srbskih nacionalistov in zaradi nesporazuma med institucijami slovenske oblasti in JLA glede tega, kje naj vojaški obvezniki služijo vojaški rok, je hotela Slovenija zmanjšati število slovenskih nabornikov, ki so služili vojaški rok v drugih delih Jugoslavije.

* Ta zakon je bil prehodnega značaja, saj je bil čez eno leto sprejet kot Zakon o obrambi in zaščiti.

Avgusta 1990 so pozive vročili le nabornikom, ki so odhajali na 5. vojaško območje. Slovenija je bila v tem dejanju osamljena, saj je edina sprejela takšno odločitev (Drnovšek, 1996: 206).

V Uradnem listu Republike Slovenije (št. 29/90), pod naslovom Stališča o pošiljanju nabornikov na služenje vojaškega roka izven ozemlja Republike Slovenije, je bil zapisan tudi cilj, da se do konca leta 1990 zagotovijo pogoji, »da bo lahko na ozemlju Republike Slovenije služilo vojaški rok najmanj 95 odstotkov nabornikov iz Slovenije ...« V primeru, da ti pogoji ne bodo izpolnjeni, bo Republika Slovenija »sama organizirala in izvedla vojaško usposabljanje nabornikov, in sicer pod pogoji, ki jih bo določil republiški zakon o vojaški obveznosti ...«

Slovenija je svoje predloge posredovala JLA, vojaški vrh pa je s svojim togim, slepim zaostrovanjem zavračal vsakršno takšno zahtevo. General Adžić je v pismu predsedniku izvršnega sveta skupščine RS zagrozil, da bo zvezni sekretariat LO (Ljudske obrambe) zasegel vso dokumentacijo o nabornikih (Kronološki pregled dogodkov v letu 1990).

25. novembra 1990 so bili poveljniki teritorialne obrambe seznanjeni z vsebino prejetega ultimata 5. vojaškega okrožja JLA iz Zagreba, o ponovni predaji orožja TO in evidenc nabornikov. 5. decembra so iz republiškega štaba TO prejeli informacijo o nameri JLA, da 10. decembra pride po orožje in evidence nabornikov. Jugoslovanska armada ni uresničila svojih napovedi in groženj (Krajnc, 2000: 109–111).

Slovenski pristojni organi so postopno zmanjševali in omejevali rekrutni kontingent iz Slovenije v JLA. Slovenska skupščina je avgusta leta 1990 sprejela amandmaje k ustavnemu zakonu, s katerim je prenehala veljati vojaška obveznost v JLA. Prišlo je do sprememb zveznih predpisov, s katerim je federacija prenesla rekrutacijska opravila v pristojnost novo ustanovljenih vojaško-teritorialnih poveljstev. Kot zadnji rok je bil za to določen 30. maj 1991. Pri določanju postopka za prevzem evidence in rekrutacijskih opravil je bilo izraženo mnenje, da utegne med njimi priti do grobosti in celo do oboroženih spopadov, saj slovenska stran ni bila pripravljena predati teh opravil v pristojnost vojaških organov, ki bi se oblikovali na terenu (Kolšek, 2001: 49).

7. 4. Razorožitev slovenske TO

Vojska je v sodelovanju s srbskim vodstvom pripravljala imobilizacijo TO z odvzemom orožja z utemeljitvijo, da gre za boljše varovanje orožja in opreme TO, ki se je hranilo v skladiščih zunaj vojašnic JLA. Tako so centralne oblasti v Beogradu na podlagi demokratičnih sprememb v Sloveniji izdale nalogo Republiškememu štabu TO, da razoroži enote slovenske TO. V tistih dneh, 17. maja 1990, ko je bila v slovenskem parlamentu imenovana nova vlada, je prišlo na dan, da JLA na skrivaj pobira orožje slovenski in hrvaški TO. Šlo je očitno za še en del novega srbskega dogovora, s katerim so dali jasen signal, da Slovenija in Jugoslavija nista več na isti poti (Drnovšek, 1996: 197–198). Dejansko je šlo za odvzem orožja TO, ker se je armadni vrh sam pripravljaj za nadaljnji razvoj dogodkov. Armada z novoizvoljenimi vodstvi v Sloveniji (in na Hrvaškem) ni mogla računati, zato je pripravila odvzem orožja, da se v primeru oboroženega spopada Slovenija in Hrvaška ne bi mogli braniti (Drnovšek, 1996: 38). Ukaz za odvzem orožja je izdal zvezni sekretariat za obrambo, poveljnik republiškega štaba za TO, general Ivan Hočevar ga je izpolnjeval, ne da bi o tem obvestil republiški sekretariat za ljudsko obrambo in republiško predsedstvo. Na generala Hočevarja je padel sum, češ da je iz Beograda prišel na položaj načelnika RŠTO zato, da bi na ta način v primeru oborožene agresije na Slovenijo razbil in onemogočil TO (Kronološki pregled dogodkov v letu 1990). Orožje slovenske TO je bilo last republike Slovenije, občin in delavnih organizacij, ki so po zakonu bile dolžne odvajati del sredstev za nakup orožja. Slovensko predsedstvo je potemtakem sklenilo ustaviti akcijo odvažanja orožja v vojašnice JLA. Po mnenju Janeza Janše naj bi prešlo v roke JLA 70 odstotkov orožja slovenske TO (Meier, 1996: 214).

V Sloveniji je akcija uspela samo delno, ker je teritorialna obramba 19. maja ustavila oddajanje orožja v skladišča JLA. Tako je precejšen del orožja ostal teritorialni obrambi. Slovenci so razorožitev TO razumeli kot začetek agresije JLA na Slovenijo (Drnovšek, 1996: 200).

Kadijević je pojasnjeval, da gre za rutinsko akcijo, da je namen te akcije samo boljša zaščita orožja. Po njegovem mnenju je zaradi vedno bolj napetih odnosov v Jugoslaviji obstajala nevarnost, da bi se orožja polastili kakšni skrajneži. Kadijević je v svojih spominih zapisal, da so že prej razmišljali, kako bi ohromili Teritorialno obrambo v tistih delih Jugoslavije, kjer bi jih separatistične sile lahko porabile za ustanovitev vojske (1993: 94).

Razorožitev je bila pravi javni dokaz, da se JLA resno pripravlja na izvedbo policijske vloge, kakršne se je sredi 1991 tudi lotila (Jelušič, 1997: 158).

Po akciji odvzema orožja so se začela pojavljati mnenja, da bi bilo potrebno začeti izgrajevati lastne obrambne sile, v namen katere pa bi uporabili še iz partizanskih časov v slovensko ustavno ureditev sprejeto ustanovo »narodne zaščite« (Meier, 1996: 215).

Ker naj bi bila TO podrejena 5. armadnemu območju, je poveljstvo le-tega sredi novembra poslalo pismo slovenskemu republiškem predsedstvu z zahtevo, da vse orožje TO preda do 28. novembra. O tej stvari se Slovenija ni želela pogovarjati s 5. armadnim območjem, temveč, če že, vsaj z jugoslovanskim predsedstvom. Tu je vojska že kazala svoj vpliv in moč v državi (Meier, 1996: 226–228).

Zaradi delne razorožitve TO s strani JLA sta jeseni 1990 Slovenija in Hrvaška začeli kupovati orožje v tujini, večinoma prek Madžarske, za potrebe svoje obrambe pred agresijo JLA in med agresijo (Ministrstvo za obrambo o izjavi predsednika republike Slovenije v zvezi z orožjem). Meier je zapisal, da je Jović ugotovil, da naj bi prišlo do nezakonitega uvoza orožja (1996: 216). Vsaka država, pa tudi Slovenija se je oboroževala in se oborožuje še danes v prvi vrsti za svojo obrambo, da bi zmanjšala možnost vojaškega ogrožanja. Takratna demokratizacija družbenega življenja v Sloveniji je ustvarjala svoje lastne varnostne in obrambne mehanizme (Grizold, 1990: 69–71). »Obrambno ministrstvo« je 11. decembra poslalo državnemu predsedstvu poročilo o »nedovoljenem nastajanju oboroženih formacij«. S tem je bila mišljena predvsem slovenska TO in dodatne hrvaške policijske enote. Tako je postala vojska neposredna udeleženka konflikta. Slovenija in Hrvaška sta vojski postavili zahtevo, da opusti politične ambicije. V Sloveniji in na Hrvaškem pa so na oblast prišle nekomunistične sile. Po Meierju se je tudi jugoslovanska vojska preskrbovala z orožjem (1996: 240). Situacija je bila vedno bolj napeta. Predsedstvo se je sestalo 22. januarja. Govorili so o velikih količinah ilegalno dobavljenega orožja (Drnovšek, 1996: 225).

7. 5. Manevrska struktura narodne zaščite – MSNZ

Po poskusu razorožitve slovenske TO s strani JLA je bilo možno pričakovati vojaški konflikt. Slovenija se zaradi zmanjšanja obsega oborožitve ne bi mogla uspešno braniti (Kronološki pregled dogodkov iz leta 1990). Iz spontanega odpora proti odvzemu orožja slovenske TO je nastala ena najbolj organiziranih akcij v Sloveniji. Rezultat je bila organizirana in oborožena vojaška formacija enot in štabov, ki so jo pozneje poimenovali Manevrska struktura narodne zaščite (MSNZ). Projekt MSNZ je bila tajna vzpostavitev poveljstev in štabov, lojalnih slovenski oblasti, ter zametek Slovenske vojske, ki so jo imenovali Vojska Republike Slovenije (VRS). Na začetku je nastajala brez zakonske podlage (Mikulič, 2005: 23–24). Kasneje pa je vojska dobila zakonsko osnovo v obliki MSNZ. V Zakonu o splošni ljudski obrambi in družbeni samozaščiti iz leta 1982, je bila zakonsko opredeljena tudi NZ (Narodna zaščita) in je bil projekt formalno v okviru pristojnosti sekretariata za notranje zadeve (Kronološki pregled dogodkov iz leta 1990).

Manevrska struktura Narodne zaščite je bila ustanovljena kot samoobrambni odgovor, ko je armadni vrh SFRJ izdal ukaz za odvzem orožja TO. Ta dogodek je slovensko politično vodstvo prisilil k načrtnem izgrajevanju obrambne sile (Kronološki pregled dogodkov iz leta 1990). Glavni vzrok za oblikovanje MSNZ je bilo zavarovanje ukrepov nastajajoče slovenske države, ki jo je takrat in kasneje najbolj ogrožala JLA (Mikulič, 2005: 23–24).

TO je bila maja 1990 formalno razorožena in še vedno pod poveljstvom generala Ivana Hočevarja. Prav zato je projekt MSNZ nastajal v pogojih, ki so narekovali specifično organizacijo in ravnanje posameznikov, ki so v tem projektu sodelovali. Na republiški ravni sta projekt vodila minister za obrambo Janez Janša in minister za notranje zadeve Igor Bavčar (Prunk, Ivanič, 1996: 160–161).

V Manevrsko strukturo narodne zaščite je bilo razporejenih približno 22.000 pripadnikov rezervne sestave slovenske TO (Mikulič, 2005: 23). Skupaj s specialno in posebno enoto slovenske policije je varovala Slovenijo tri mesece po razorožitvi slovenske TO pred kakršnimi koli morebitnimi agresijami. Prav tako je bila sredstvo za vodenje in poveljevanje Teritorialne obrambe Slovenije (Janša, 1992: 50–52).

Organi nove oblasti niso več zaupali stari poveljniški strukturi slovenske TO na čelu z generalom Hočevarjem, ki je bil izrazito projugoslovansko naravnani. V Projektu MSNZ, ki ga je operativno vodil republiški načelnik MSNZ Anton Krkovič, so po zamisli in navodilih Igorja Bavčarja in Janeza Janše tajno in izključno na lastno odgovornost ponovno oborožili, organizirali in pripravili štabe ter enote MSNZ za možni spopad z JLA (Fekonja, 2002: 67–74). Vse priprave so potekale v tajnosti tudi zato, da srbske oblasti same akcije nikakor ne bi mogle porabiti kot izgovor za provokacijo ali oborožen poseg (Janša, 1992: 63).

Jeseni 1990 je sledila reorganizacija TO in MSNZ v enotno obrambno strukturo, ki je ohranila uveljavljeno in prepoznavno ime Teritorialna obramba Slovenije (Mikulič, 2005: 76).

Po konceptu odvrčalne vloge je bila MSNZ dejavnik, ki je imela odvrčalno vlogo oboroženih sil. Po definiciji »lahko oborožene sile izvedejo svojo funkcijo zavarovanja varnosti države, ne da bi uporabile svojo strokovnost pri upravljanju nasilja, kar pomeni, da mora že dejstvo, da obstajajo, delovati tako, da odvrčajo možne agresorje od agresivnih namer in možne kršilce notranjega miru ...« (Jelušič, 1997: 115).

7. 6. Zavzetje Republiškega štaba TO

Jugoslovanska ljudska armada je prvič z orožjem nastopila proti novi slovenski vojski oktobra 1990 (Vojna za neodvisnost). V noči s 4. na 5. oktober je zvezna armada s 16-imi vojaškimi policisti z »bliskovito akcijo« zasedla prostore RŠTO v središču Ljubljane (Meier, 1996: 226). En dan prej pa se je Republiški štab za TO Republike Slovenije pod poveljstvom vršilca dolžnosti načelnika štaba majorja Janeza Slaparja začasno preselili v prostore Republiškega sekretariata za ljudsko obrambo (RSLO) (Mikulič, 2005: 55). Po tem dogodku je slovenska oblast imenovala novega načelnika štaba, ki je 10. oktobra prevzel poveljevanje (Meier, 1996, 226).

Obnašanje vojske je bila tudi posledica njene dotedanje zaprtosti in nepripravljenosti na spremembe, s katerimi se je morala soočiti zaradi zunanjepolitičnih in strateških premikov. Namesto, da bi se preoblikovala, se je znašla v vlogi zadnjega povezujočega dejavnika v razpadajoči Jugoslaviji. Znašla se je v politični krizi, v kateri je sama posredovala kot vrhovni politični dejavnik. Tako je postala najbolj razdiralna sila v Jugoslaviji (Jelušič, 1997: 137).

7. oktobra so se zvrstili številni protesti. Poleg protesta političnih strank so protesti prihajali iz raznih koncev Slovenije. Liberalna stranka je ocenjevala dogodke v zvezi z zasedbo republiškega štaba kot čisto provokacijo in sistematično vznemirjanje slovenskega naroda s strani in ob asistenci SFRJ (Delo, 08. 10. 1990: 3).

7. 7. Učni center Ig in Pekre

Takratni čas je bil nemiren in zelo napet. Slovenci smo hoteli imeti samostojno državo, to pa ni bilo povšeči takratni jugoslovanski politiki in njeni armadi. Če je Slovenija hotela priti do samostojnosti, je potrebovala tudi svojo vojsko. Za usposabljanje svojih novih vojakov je vodstvo TO Slovenije usposobilo lastne kadre (Anželj, 2001: 103). To je pomenilo, da bodo osnovni nosilci usposabljanja rezervni oficirji (Lešnik, 2003: 25)

15. maja 1991, se je začelo usposabljanje vojaških obveznikov v prvih dveh učnih centrih TO in sicer 180 vojaških obveznikov v učnem centru na Igu pri Ljubljani in 120 v učnem centru v Pekrah pri Mariboru. Prvi vojaki so slovenski državi prisegli 2. junija 1991 (Anželj, 2001: 103).

V prvi fazi je bilo delo v obeh učnih centrih načrtovano po načrtu in programu poskusnega bojnega usposabljanja in vzgoje vojaških obveznikov v učnih centrih. Načrt je predvidel 52 delavnih dni, od katerih je bilo za neposredno usposabljanje predvideno 372 ur, 7 dni pa je bilo predvidenih za ostalo delo in druge aktivnosti. Splošen cilj in namen poskusnega usposabljanja in vzgoje vojaških obveznikov v obeh učnih centrih je bilo usposabljanje nabornikov v znanjih in veščinah, ki jih je moral poznati vsak vojak za uporabo orožja v protipehotnem, protioklepem in protidesantnem boju ter da se usposobijo za ukrepanje in postopke zaščite in reševanje v vojni, ob naravnih in drugih velikih nesrečah. Vojaški obvezniki naj bi se seznanili tudi s položajem Slovenije v Jugoslaviji in v svetu, z vprašanji skupne evropske varnosti in vključevanjem Slovenije v evropske integracijske procese. Usposabljanje nabornikov je potekalo v skladu z načrtom usposabljanja, čeprav je bilo zelo težko zagotavljati potrebna učna sredstva in pripomočke. Veliko teh je bilo zbranih po različnih srednjih šolah, kjer so ta sredstva prej uporabljali pri pouku Obrambe in zaščite (Lešnik, 2003: 32–39). Urjenje je temeljilo tudi na spoštovanju osebne integritete in časti, pri šolanju je bilo uporabljeno slovensko vojaško izrazoslovje (Anželj, 2001: 103).

Od samega začetka delovanja 710. UC v Pekrah so organi Sektorja 9 v RSLO, organi milice in operativci VIS prejeli informacije svojih virov iz vrst JLA, da JLA načrtuje različne provokacije s katerim namerava izzvati incident in na podlagi tega zavzeti ali uničiti 710. UC Pekre. Cilj je bil prevzem naborniške dokumentacije in predaja nabornikov (Lešnik, 2003: 41).

23. maja 1991 se je v učnem centru Pekre pri Mariboru zgodil poskus uveljavitve volje JLA. To je bil dan, ko so se pripadniki takratne TO RS in JLA prvič odkrito merili preko puškinih cevi. Armada pa je tudi spoznala, kako zelo se je motila o Mariborčanih, ki so se odkrito postavili po robu vojski (Anželj, 2001: 103–109).

Vojska naj bi jasno namignila, kakšno je njeno razpoloženje do Slovenije in do njenih teženj po neodvisnosti. Vodstvo vojske je potrdilo, da še vedno nikakor ni bilo pripravljeno dovoliti, da bi Slovenija odšla iz Jugoslavije. To je bilo verjetno zaradi upravičenega strahu, ker potem ne bi več mogli Jugoslavije obdržati skupaj (Meier, 1996: 247–248).

8. OSAMOSVOJITEV SLOVENIJE OD JUGOSLAVIJE

8. 1. Pravica do samoodločbe

Pravica do samoodločbe v tistem zoženem pomenu določa samo narod za subjekt samoodločanja. Kot taka je neodtujljiva in izhaja iz naravnih pravic vsakega naroda in jo urejajo tudi mednarodni akti, ki so bili sestavni del veljavnega pravnega sistema SFRJ (Žakelj et al., 1992: 10–19).

V ustavi iz leta 1974 je bilo zapisano, da so se narodi Jugoslavije na podlagi svobodno izražene volje, izhajajoč iz pravice vsakega naroda do samoodločbe, ki vključuje tudi pravico do odcepitve, združili v zvezno republiko svobodnih in enakopravnih narodov in narodnosti in da so ustvarili socialistično zvezno skupnost delavnih ljudi – Socialistično federativno republiko Jugoslavijo (Ustava, 1974). Ustava je sicer zagotavljala pravico do samoodločbe, vključno s pravico do odcepitve, ni pa definirala, kako naj bi pravico narodi oziroma republike tudi uresničile. Tudi sicer so si bila pravna mnenja o tej pravici različna: del pravnikov je menil, da je enkratna in neponovljiva in da je bila z opredelitvijo za socialistično Jugoslavijo izčrpana, drugi del pa je zagovarjal njeno stalnost in neodtujljivost (Repe, 2003: 37–38).

Prav tako je bilo v Ustavi SFRJ iz leta 1974 zapisano, da opira Socialistična federativna republika Jugoslavija svoje mednarodne odnose na načela spoštovanja nacionalne suverenosti in enakopravnosti, da se ravna po načelih ustanovne listine Združenih narodov in da se zavzema za pravico vsakega naroda do samoodločbe in nacionalne neodvisnosti (Ustava, 1974).

Slovenska demokratična gibanja in organizacije so se že v prejšnjih letih zavzemale za idejo slovenske samoodločbe, najbolj odločno pa so jo predlagale v Majniški deklaraciji iz leta 1989 (Jež, 1994: 128).

Po besedah Janeza Drnovška (1996: 33) je bila Slovenija mnenja, da mora imeti kot samostojen narod stalno veljavno pravico do samoodločbe in da te pravice, kot trdijo nekateri, ni izgubila s članstvom v federaciji.

8. 2. Strankarski pluralizem

Leta 1989 je bil z zakonom o političnem združevanju vzpostavljen politični pluralizem. Komunistični režim je v Sloveniji proti volji Beograda dovolil svobodno večstrankarsko življenje. Nastajati so začele nove demokratične stranke (Bukovnik, 2002: 48).

Prve stranke oziroma zveze so začele nastajati v začetku leta 1989. Najprej januarja Slovenska demokratična zveza, nato februarja Socialdemokratska zveza Slovenije, od pomladi 1989, pa je postajala vse bolj prava politična organizacija tudi Slovenska kmečka zveza. V tem času se je tudi Krščansko socialno gibanje, ustanovljeno marca 1989, že usmerjalo aktualno politično (Prunk, 2001: 342–344).

Slovenska demokratična zveza – SDZ je bila ustanovljena v Ljubljani januarja 1989. Njen predsednika dr. Dimitrij Rupel je pravil, da bo SDZ nadaljevala tam, kjer je ostala Nova revija št. 57. Med njenimi prioritetai naj bi bila tudi nova slovenska ustava. Ena od akcij SDZ je bila tudi sprejem Slovenske deklaracije oziroma Majniške deklaracije, s katero naj bi izrazili, v kakšni državi želimo živeti (Bukovnik, 2002: 48).

Demokratična opozicija Slovenije ali na kratko DEMOS je bila ustanovljena 27. novembra 1989. Ustanovijo jo Socialdemokratska zveza, Demokratična zveza Slovenije, Slovenska kmečka zveza in krščanski demokrati. 8. januarja 1990 so se pridružili še Zeleni Slovenije. Pred volitvami pa sta v Demos vstopili še Liberalna stranka in Sivi panterji. Predsednik Demosa je postal dr. Jože Pučnik (Repe, 2001: 321–324).

Osnovni program Demosa je bil ukinitvev enopartijskega sistema, uvedba večstrankarskega sistema in konfederacija Slovenije. Jože Pučnik je izjavil, da Slovenija od večstrankarskega sistema in konfederacije ne bo odstopila (Repe, 2002: 216–218).

V začetku leta 1990 se je slovenski predvolilni prostor dokončno preoblikoval. Nekdanje zveze so se preoblikovale v klasične politične stranke. Zveza socialistične mladine se je preimenovala v Liberalno demokratsko stranko 10. novembra 1989, Zveza komunistov v Stranko demokratične preнове februarja 1990, Socialistična zveza se je v Socialistično

stranko preimenovala marca 1990, Zveza borcev je ostala nestrankarska organizacija, potihem pa je podpirala predvsem komuniste (Repe, 2001: 321–324).

8. 3. Večstrankarske volitve v Sloveniji

Slovenija se je odločila, da bo izvedla večstrankarske volitve in to sporočila zvezni vladi. Armadni vrh je zaradi napovedanih volitev skušal izvajati zastraševalne aktivnosti. Tako je vojska JLA opravljala posebne manevre v Sloveniji in na Hrvaškem. General Kadrijević pa je z močno delegacijo obiskal Slovenijo tik pred večstrankarskimi volitvami. Celotno dogajanje so v Sloveniji razumeli kot grožnjo z orožjem (Drnovšek, 1996: 173).

Nekatere stranke so se začele intenzivno pripravljati na prve večstrankarske volitve v Sloveniji. Začel se je boj za demokracijo (Žakelj et al., 1992: 34).

Demokratska zveza Slovenije (DZS), kot pretežno liberalno demokratična formacija, pod vodstvom poznejšega zunanjega ministra dr. Dimitrija Rupla, Socialdemokratska zveza Slovenije (SDZS), Slovenski krščanski demokrati (SKD) s Peterletom, Kmečka zveza z Omanom in Zeleni Slovenije, so se 27. novembra združile v Demokratično opozicijo Slovenije (DEMOS). Zunaj Demosa so nastopili na volitvah z Jožefom Školčem, socialisti pod vodstvom Jožeta Smoleta in Viktorja Žaklja. Z njimi so tekmovali reformirani komunisti, katerih neuradni voditelj je bil Kučan. Ti so se odpovedali enopartijskemu sistemu in pristali na blagovno tržne odnose. Z izstopom iz ZKJ januarja 1990 so relativizirali svoj odnos do Jugoslavije. Sicer so tik pred volitvami še govorili o asimetrični federaciji, po volitvah pa so skupaj z drugimi strankami začeli zagovarjati neodvisno slovensko državo v okviru jugoslovanske federacije (Meier, 1996: 204).

Na podlagi volilne zakonodaje, ki je bila sprejeta 27. decembra 1989, je predsednik slovenske skupščine Milan Potrč razpisal prve poveljne večstrankarske volitve ((Re)parlamentarizacija v Sloveniji).

Volitve so bile 8. aprila 1990. Opozicija DEMOS je bila zmagovalka prvih svobodnih demokratičnih volitev, saj je dobila 54 odstotkov od danih glasov. Vodila je boj z geslom o »samostojnosti Slovenije«. Stranke, ki se še niso popolnoma odrekle prejšnjemu političnemu sistemu, pristajale pa so na demokratičen pluralističen sistem, pa so zaostajale za Demosom.

Tako je Zveza komunistov Slovenije – Stranka demokratične prenovе, ki je januarja 1990 izstopila iz Zveze komunistov Jugoslavije in ki je ohranila največ svojega kadra na vodilnih gospodarskih in političnih položajih, bila na drugem mestu s 17 odstotki glasov, nekdanja Zveza socialistične mladine, ki se je preimenovala v Liberalno stranko, je dobila 15 odstotkov glasov, funkcionarji nekdanje Socialistične zveze, preimenovane v Socialistično stranko, pa so dobili 5 odstotkov (Pot do samostojnosti).

Zmaga nekomunističnih sil v Sloveniji, in nato na Hrvaškem, je v Jugoslaviji ustvarila novo politično situacijo (Meier, 1996: 200).

8. 4. Koalicija Demos in prva vlada

Leta 1989 se je v Sloveniji oblikoval strankarski pluralizem. Tako so začele nastajati stranke, ki so si želele vzpostaviti samostojno in demokratično Slovenijo. Koalicijo DEMOS je po volitvah vodil Lojze Peterle, predsednik Slovenskih krščanskih demokratov. Le-ta je dobila 13 odstotkov glasov, največ izmed strank, ki so sestavljale DEMOS. Slovenski krščanski demokrati so hitro sestavili svojo vlado. France Bučar, profesor prava, je postal predsednik slovenskega parlamenta, Dimitrij Rupel, profesor sociologije, je postal zunanji minister, Janez Janša obrambni minister, Igor Bavčar, vodja Odbora za varstvo človekovih pravic 1988. leta, postane notranji minister in Rajko Pirnat, profesor prava, pravosodni minister (Pot do samostojnosti).

Na volitvah za predsednika predsedstva Republike Slovenije sta v drugem krogu kandidirala Milan Kučan, neuradni voditelj reformiranih komunistov in Jože Pučnik, voditelj socialnih demokratov. Demosu ni uspelo z njegovim kandidatom. Za predsednika RS je bil maja na neposrednih volitvah v drugem krogu izvoljen Milan Kučan z 59 odstotki glasov (Pot do samostojnosti).

8. 5. Slovenija in načrt konfederacije – federacija, konfederacija ali samostojna Slovenija

Dr. Janezu Drnovšku se je 15. maja 1990, iztekel enoletni mandat predsednika predsedstva države. Nasledil ga je Borisav Jović. Jović se ni strinjal s političnim pluralizmom Slovenije.

Skupaj z Miloševićem si je prizadeval razveljaviti volitve v zahodni Jugoslaviji in zaustaviti demokratizacijo. Jović ni izgubljal svojega časa in je predsedovanje začel z udarom. 16. maja 1990 je vzel staro poročilo Sveta za zaščito ustavne ureditve v katerem je bil varnostni položaj v Jugoslaviji opisan kot »vzmenerljiv« in je posplošeno terjal »ukrepe«. Jović je sedaj dosegel, da se je glasovalo po večinskem načelu. Slovensko predsedstvo je sklep predsedstva ocenilo za nesprejemljivega (Drnovšek, 1996: 212–213).

Slovenija in Hrvaška sta bili po prvih svobodnih volitvah spomladi izpostavljeni napadom državnega vodstva in vojske. Ti dve republiki sta skupaj sodelovali pri preobrazbi Jugoslavije v konfederacijo neodvisnih držav. Na začetku leta 1990 sta skupaj predstavili osnutek predloga in ga poslali drugim republikam in državnemu predsedstvu (Meier, 1996: 224–225).

Demos je tako v sodelovanju s Hrvaško že pred plebiscitom o samostojnosti in neodvisnosti, Zvezni jugoslovanski vladi in jugoslovanskim republikam poleti 1990 predložil predlog sporazuma o zvezi suverenih držav oziroma model preoblikovanja jugoslovanske federacije v konfederacijo, v okviru katere bi članice dosedanje federacije tudi v prihodnje sodelovale na gospodarskem, obrambnem, zunanjepolitičnem in na drugih področjih. Šlo je za koncept republiške suverenosti in samostojnosti (Drnovšek, 1996: 210–211).

Predsedstvo SFRJ je 10. oktobra 1990 sklicalo sestanek in razpravo skupaj s predsedniki vseh republik in pokrajin na temo: Koncept bodoče ureditve Jugoslavije (Drnovšek, 1996: 210). Na tem sestanku je Jović državnemu predsedstvu predstavil srbski osnutek, po njegovem učinkovite federacije, ni pa bil predstavljen slovensko – hrvaški predlog, kar pa je v obeh republikah izzvalo glasne proteste (Meier, 1996: 225–226). Zvezni organi in vodstva vseh republik so takšen predlog konfederacije brezkompromisno zavrnili. Milošević je utemeljeval svoj koncept trdne, močne, »moderne« federacije kot teritorialne členitve enotne države s centralno oblastjo, z razlago, da so v svetu koncepti konfederacije preživeti, da jih ni in da se mora Jugoslavija med seboj trdneje povezati (Drnovšek, 1996: 211–212).

Hrvaška je bila edina, ki je Slovenijo podpirala in tako se je skupaj s Slovenijo odločila za razglasitev samostojnosti (Meier, 1996: 225–226). Tako se je novembra 1990 koalicija Demos, kjer je bilo združenih več novonastalih strank, odločila za vsenarodni plebiscit za samostojno Slovenijo (Drnovšek, 1996: 214).

Kljub vsemu je slovenska politika še spomladi 1991 iskala konfederalni dogovor jugoslovanskih republik, toda brez uspeha (Pot do samostojnosti). V primeru, da bi do sporazuma prišlo, pa bi le-ta omogočil osamosvojitve republik ob sočasnem preoblikovanju jugoslovanske zvezne države v zvezo suverenih držav. Meier je zapisal, da je slovensko vodstvo februarja 1991 potegnilo črto pod pogovore o konfederaciji. Slovenija je začela resno premišljevali o lastni državni eksistenci (1996: 241).

Slovenija je z Resolucijo o predlogu za sporazumno razdružitev SFRJ in drugimi akti ter sporočili obvestila jugoslovansko javnost o svojih načrtovanih korakih, h katerim jo je zavezoval plebiscit ter predlagala Jugoslaviji oziroma jugoslovanskim republikam kot konstitutivnim subjektom federacije sporazumno razdružitev na dve ali več suverenih držav, ki naj si med seboj priznajo mednarodnopravno subjektiviteto (Deklaracija o neodvisnosti).

Marca 1991 je Zvezno predsedstvo zavrnilo slovenski in hrvaški predlog o sporazumni razdružitvi SFRJ. Tako predlog, razen v Hrvaški ni bil sprejet v razumnem roku, zato je Skupščina Republike Slovenije sprejela Ustavni akt o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije (Od plebiscita do samostojnosti).

8. 6. Plebiscit

Novembra 1990 se je koalicija Demos odločila za vsenarodni plebiscit za samostojno Slovenijo. Zakon o plebiscitu o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije je bil sprejet 21. novembra 1990 (Od plebiscita do samostojnosti). V uradnem listu Republike Slovenije (št. 44/90) je bil 6. decembra 1990 objavljen ukaz o razglasitvi zakona o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije ((Re)parlamentarizacija v Sloveniji).

Jugoslovansko predsedstvo je z večino obsodilo slovenski plebiscit (Meier, 1996: 230). Predsedstvo SFRJ je menilo, da skuša Slovenija s svojimi zakoni in drugimi dokumenti, ki urejajo in pojasnjujejo pomen plebiscita, ustvariti okolje za odcepitev Republike Slovenije od SFRJ. To dejanje naj bi bilo v očeh predsedstva protiustavno in enostransko, s katerim skuša Slovenija drugim jugoslovanskim republikam vsiliti rešitev ne glede na njihove pravice in interese (Jež, 1994: 100). Drnovšek je v svoji knjigi zapisal, da so Srbi trdili, da Slovenija in Hrvaška razbijata ustavni sistem Jugoslavije (1996: 223).

Plebiscit je bil zgolj tehnično orodje za izvedbo samoodločbe, ki je bila absolutno legitimna in nesporna na ozemlju Republike Slovenije. Temeljlil je na temelju trajne in neodtujljive pravice slovenskega naroda do samoodločbe, iz načel mednarodnega prava, iz ustave dotedanje SFRJ in iz ustave Republike Slovenije (Žakelj et al., 1992: 50).

V Sloveniji je potekal plebiscit o osamosvojitvi Slovenije 23. decembra 1990. Za samostojno in neodvisno Slovenijo je glasovalo 88,2 odstotka Slovencev. Le štiri odstotke se jih je izreklo proti. Z absolutno večino so se volivci odločili za samostojno in neodvisno državo Republiko Slovenijo (Deklaracija ob neodvisnosti). Po zakonu je morala biti ta odločitev uresničena v šestih mesecih. Tako je slovenska skupščina neposredno diktirala tempo preoblikovanja takratne federacije, ki je z vsakim dnem svojega obstoja vse bolj neposredno ogrožala vitalne interese Slovenije (Žakelj et al., 1992: 50).

Plebiscitni sklep je bil takrat najbolj trdna točka slovenske države in njenega pravnega reda. Šlo je za legitimno in racionalno dejanje, ki ni bilo v ničemer sporno, saj so bili podani vsi potrebni elementi: subjekt (ljudstvo, nacija), teritorij, izrečen legitimen interes in še obstoj legalnih ustavnih zagotovil (Žakelj, 1992: 14).

Slovenski parlament je ob plebiscitu sprejel Pismo o namerah. Namen le-tega je bil, da se z ostalim delom Jugoslavije sporazume o odhodu Slovenije. Njegova naloga je bila težka (Drnovšek, 1996: 218).

8. 7. Povezovanje Hrvaške in Slovenije

Obe zmagoviti strani, Demos in HDZ, pa tudi oba predsednika republik, so navezali stike. Poleti 1990 sta se obe strani že začeli dogovarjati o skupni obrambi v primeru posredovanja JLA. Ta dogovarjanja so vodila do skupnega dogovora predsedstev obeh republik o ukrepih v primeru intervencije JLA v obeh republikah, ki so ga operacionalizirali in podpisali oboji obrambni in notranji ministri. Poleg političnih ukrepov je bilo predvideno prekinjanje oskrbe in infrastrukture enot JLA in obramba z uporabo enot Teritorialne obrambe za medsebojno usklajeno pomočjo. Od tedaj dalje se je obrambno sodelovanje razvijalo v smeri uskladitve obeh obrambnih načrtov (Guštin, 2002: 201).

Vojaške akcije proti Sloveniji in Hrvaški so pripeljale 22. januarja 1991 do srečanja Kučana in Tuđmana. Dva dni prej pa so se sestali obrambni in notranji ministri obeh republik (Meier, 1996: 238–249). V primeru vojaške intervencije so se dogovorili za takojšno razglasitev državne neodvisnosti, ukinitvev plačevanja prispevkov federaciji, sklic varnostnega sveta Združenih narodov, poziv državljanov obeh republik, da zapustijo JLA, zaplemba imetja federacije na svojem ozemlju, prekinitvev vsakršne oskrbe poveljstev, enot in ustanov JLA in uporaba vseh zakonitih sredstev za zavarovanje in obrambo demokratične ureditve in suverenosti (Jež, 1994: 146). Marca ali aprila 1991 sta se sestala obrambna in notranja ministra obeh republik. Hrvaški obrambni minister Špegelj je s Slovenijo pripravljala načrt za skupno obrambo Slovenije in Hrvaške. Zaradi dogovora Tuđman – Milošević 25. marca 1991, pa do skupne obrambe ni prišlo. 15. junija 1991 so se sestali vodilni slovenski in hrvaški politiki, da bi določili skupna politična in vojaška pravila ravnanja v prihodnosti. Tuđman je sicer dejal, da bo Hrvaška ukrepala enako in hkrati s Slovenijo, vendar je glede priprav naredila malo. Meier piše, da Tuđman ni hotel prevzeti nadzora meja v svoje roke in se tudi ne vojaško angažirati. Tuđmanova vojaška zadržanost je pomenila, da mora Slovenija računati tudi na tri armadne korpuse postavljene na Hrvaškem (Meier, 1996: 238–249).

8. 8. Priprave na neodvisnost

Meier je zapisal, da zapisniki slovenskega predsedstva po marcu 1991 govorijo komaj še o čem drugem, kot o praktičnih pripravljalnih ukrepih na neodvisnost. Pol leta po plebiscitu naj bi bila Slovenija neodvisna. 15. maja so sprejeli ustrezne smernice za intenzivno delovanje na vseh področjih. Prihodnje odnose z drugimi republikami je Slovenija še vedno dopuščala, vendar je bilo potrebno prvo doseči neodvisnost (1996: 240–249).

Skupščina RS je 9. maja 1991 obvestila skupščino SFRJ, da bo glede na zakon o plebiscitu najkasneje 26. junija razglasila samostojnost in da se želi pogajati o začasnem opravljanju nekaterih zveznih funkcij na svojem ozemlju, o pravnem nasledstvu in o bodočih oblikah sodelovanja z drugimi deli dotedanje skupne države. Pripravila je zakon o grbu in zastavi RS in ga sprejela skupaj s Temeljno ustavno listino o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije in z Deklaracijo o neodvisnosti ter s svežnjem zakonov, s katerimi je prevzela pristojnosti federacije 25. junija 1991. S tem je dejansko razglasila in formalno uvedla državno samostojnost RS (Prunk et al., 1996: 162–163).

8. 9. Odziv tujine na osamosvajanje Slovenije

Svetovno javno mnenje je označevalo Jugoslavijo in Balkan za eno izmed treh svetovnih žarišč, v katerih so bili mogoči oboroženi spopadi. Pravzaprav naj bi bilo to območje, kjer se je konflikt šele pripravljaj, ni pa še izbruhnil (Žakelj et al., 1992: 76). Ameriška CIA je v neki svoji informaciji omenila »visoko stopnjo verjetnosti«, da bo v prihodnjih 18 mesecih v Jugoslaviji izbruhnila državljanska vojna (Jež, 1994: 81).

Mednarodna skupnost je takrat želela ali popolno transformacijo Jugoslavije v demokracijo, kar takrat zaradi zgodovinskih in drugih posebnosti ni bilo uresničljivo ali pa kar se da miroljubno razpustitev. Tuje države bi modreje ravnale, če bi podprle osamosvajanje jugoslovanskih republik (Žakelj et al., 1992: 79).

Veliko časa je moralo preteči, da je Zahod spoznal, da je bilo Miloševićevo delovanje in zavzemanje za jugoslovansko enotnost le strateška krinka za pravo naravo srbskega režima in za njegove cilje (Drnovšek: Jugoslavija v retrospektivi).

Tik pred razglasitvijo samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije so se članice EGS dogovarjale, da ne bodo priznale neodvisnosti Slovenije in Hrvaške, če se bosta enostransko odcepili od jugoslovanske federacije (Od plebiscita do samostojnosti).

Dr. France Bučar je povedal, da so ga v tistih časih obiskovali veleposlaniki, zlasti da ga je ameriški veleposlanik večkrat obiskal in ga opozarjal, da razume Slovenijo in njen položaj v Jugoslaviji, da pa ga je rotil naj ne gredo ven iz nje. Če pa bi že šli, pa naj bi bilo vse v skladu z ustavnimi določbami, sicer ZDA ne bodo nikoli priznale Slovenije (Bučar, 2001: 6). Zahod je podpiral ozemeljsko celovitost Jugoslavije, kar je javno izrazil tudi James Baker med kratkim obiskom junija 1991 (Drnovšek: Jugoslavija v retrospektivi).

Slovenija se je zavedala, da pri razglasitvi neodvisnosti ne bo mogla računati na takojšnje priznanje. Prav tako je morala poskrbeti za to, da je neodvisnost izpeljala kar se da nesovražno. Nekatere države naj bi obljubile dobrohotno stališče, kot na primer Avstrija, Nemčija in Švica. Druge, predvsem Italija in ZDA, pa so bile zadržane (Meier, 1996: 247).

8. 10. Zadnji dnevi Slovenije v Jugoslaviji

Na plebiscitu dne, 23. decembra 1990, so se prebivalci Republike Slovenije z absolutno večino odločili za samostojno in neodvisno državo Republiko Slovenijo. Z resolucijo za sporazumno razdružitev s SFRJ in 99. ustavnim amandmajem je skupščina RS ustvarila pravno-politične temelje za uresničitev plebiscita ((Re)parlamentarizacija v Sloveniji).

24. junija 1991 je dobila Slovenija nov grb in zastavo. 25. junija je skupščina Republike Slovenije sprejela ustavni zakon za uresničitev Temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije* ter Deklaracijo o neodvisnosti, ki je izhajala iz pravice slovenskega naroda do samoodločbe. Sprejela je tudi zakone o državljanstvu, tujcih, potnih listih, zunanjih zadevah, carinski službi, deviznem poslovanju, Banki Slovenije in drugem. S tem se je 25. junija 1991 formalno začela suverenost Republike Slovenije ((Re)parlamentarizacija v Sloveniji). Slovenija je tako prevzela prejšnje pristojnosti federacije na svojem ozemlju in jih tudi dejansko takoj začela izvajati.

8. 11. Razglasitev neodvisnosti in napad na Slovenijo

Republika Slovenija je na Trgu republike v Ljubljani slovesno razglasila samostojnost 26. junija 1991. Istega dne so oklepne in druge enote JLA začele oboroženo agresijo, da bi zasedle mejne prehode (Od plebiscita do samostojnosti). Jugoslovanska večnacionalna vojska je svoje delovanje opravičevala v imenu ustavnega reda jugoslovanske enotnosti (Drnovšek: Jugoslavija v retrospektivi).

Slovenija je bila vse do osamosvojitve suverena država po takratni veljavni ustavni ureditvi in je le del svojih suverenih pravic uresničevala v SFRJ. Le-ta pa ni delovala kot pravno urejena država in so se v njej hudo kršile človekove pravice, nacionalne pravice in pravice republik in avtonomnih pokrajin, zato se je ločila od nje (Temeljna ustavna listina).

* Prav tako je hrvaški sabor na isti večer sprejel svojo »izjavo o vzpostavitvi suverene in samostojne Republike Hrvaške« z ustreznimi ustavnimi dokumenti.

Prav tako se je videlo, da so bile prve demokratične večstrankarske volitve, plebiscit o samostojnosti in osamosvojitve posledica sprejetih amandmajev. Velika večina Slovencev se je odločila za neodvisnost.

Srbski režim je pripravljala vojaško rešitev. Srbija je čakala, da bosta Slovenija in Hrvaška proglasili neodvisnost, torej izvedli dejanje secesije. Jugoslovanska vojska je posredovala v Sloveniji.

9. ZAKLJUČEK IN VERIFIKACIJA HIPOTEZ

Jugoslavija je bila država šestih republik, petih narodov, štirih jezikov, treh veroizpovedi in dveh pisav. Ustava SFRJ iz leta 1974 je priznavala republikam suverenost, pokrajinama Kosovo in Vojvodini pa večjo avtonomnost. Tako je bila socialistična republika, ki je temeljila na suverenosti narodov ter na oblasti in samoupravljanju delavskega razreda. Po Titovi smrti, njegove karizmatične osebnosti ni bilo mogoče naslediti. Na plan so prišla prej obvladovana notranja nasprotja jugoslovanske skupnosti, vse skupaj pa je bilo pogojeno z gospodarsko krizo, ki pa se je začela že v sedemdesetih letih. Po letu 1980 so se začela pojavljati notranja nezadovoljstva, predvsem Srbov, ki so se v Titovi jugoslaviji čutili zapostavljene. Prišlo je do političnih nasprotij med republikami, ki so pripeljala do razpada. Srbija je težila po spreminjanju države, po preurejanju federacije. Pojavila so se politična nasprotja med republikami. Prvi nemiri ki so se začeli pojavljati na Kosovu leta 1981, so bili brutalno zatrti. Sredi 80-ih let se je začel prebujati srbski nacionalizem in z njim vzpon Miloševića. Miloševićev program je bil ustvaritev močne in enotne Srbije in z njihove strani obvladana država. Pohodi nacionalizma po Jugoslaviji so rušila politična vodstva v republikah, ki so delovala v nasprotju z Veliko Srbijo.

Dogodki na Kosovu in mitingi so se dotaknili tudi Slovenije. Pojavljati so se začeli pritiski, od mitingov, bojkota slovenskih proizvodov s strani Srbije, zavračanja predlogov slovenske strani o mirnem reševanju krize, ipd. Tako je Slovenija glede na vsa dogajanja v južni in vzhodni Jugoslaviji začela razmišljati o možnosti odcepitve. Vzporedno z odcepitvijo se je pojavila tudi ideja in predlog o konfederativnem načrtu Jugoslavije, ki pa ni bil sprejet s strani ostalih republik, razen Hrvaške.

Jugoslavija je bila centralistično urejena država. Samoupravni centralizem je za časa Tita vsaj navidezno funkcioniral. Tito kot karizmatična osebnost je sprejemal končne odločitve. Po njegovi smrti pa so se začele politične razmere zaostrovati. Samostojnost republiških vodstev je začela naraščati. Tu je izstopala predvsem »ožja Srbija«, kjer se je porodila ideja o veliki Srbiji in z njene strani vodena država. Z njene strani je prišlo do sprememb Ustave iz leta 1974.

V Sloveniji pride proti koncu 80-ih let v okviru vala demokratizacije do procesa modernizacije. Prvi premiki pri ustvarjanju slovenske državnosti in hkrati demokratičnega

parlamentarizma je bil sprejem amandmajev k ustavi SR Slovenije. Slovenija je preuredila svoj politični sistem. V Sloveniji je bil uveden politični pluralizem. Izpeljane so bile prve demokratične volitve, izpeljan je bil plebiscit, na katerem se je večina Slovencev odločila za samostojno republiko Slovenijo. S temi koraki je Slovenija zelo razburila srbski del prebivalstva. Pojavljati so se začele grožnje s strani vojske, ki je poskušala prevzeti vodilno vlogo v Jugoslaviji. Na vojaškem področju je Republika Slovenija sprejela paleto zakonov, ki so omogočili slovenskim državljanom služenje vojaškega roka v Sloveniji. Prav tako se je po razorožitvi TO oblikovala MSNZ, ki je bila osnova za nastanek slovenske vojske. Le-ta pa naj bi s svojim obstojem odvrnila morebiten oborožen konflikt. Slovenija je sprejela zakonske predpise, ki so bili nujni za osamosvojitve, ter se je svoje poti vseskozi držala. Samostojnost Slovenije je bila razglašena 26. junija 1991.

Hipoteza 1: Slovenija se je trudila, da bi se po mirni poti odcepila od Jugoslavije.

Vse večja nasprotja v Jugoslaviji so Sloveniji dala vedeti, da mora začeti razmišljati ali ostane v okviru Jugoslavije ali postane samostojna država. Vseskozi so se slovenski politiki trudili, da bi s pogovori in z na novo sprejetimi zakoni dosegli sporazumen dogovor s Srbijo in ostalimi republikami in bi izključili zvezne oblasti. Srbija se za predloge ni zmenila. Spremenila je ustavo in delovala po svojih načrtih. S tem je bilo formalno konec ustavnega reda.

Po ustavi iz leta 1974 naj bi bila ustavna ureditev nekaj vmesnega med federacijo in konfederacijo, zvezno ustavo je izenačevala z republiškimi. Ta ustava je republike definirala kot države in jim je dala relativno ekonomsko samostojnost, narodom je dala deklarativno državnost, v praksi pa zelo visoko stopnjo avtonomije. Zagotavljala je pravico do samoodločbe, vključno s pravico do odcepitve, ni pa definirala, kako naj bi narodi to pravico uresničili.

Slovenija je svojo ustavo spremenila septembra 1989, sprejem amandmajev k slovenski ustavi, pa tudi sprejemanje drugih pravnih aktov za večjo samostojnost se je pospešeno nadaljevalo vse do izvedbe plebiscita, s katerimi se je vse bolj oddaljevala od Srbije. Kljub trudu slovenskih predstavnikov na 14. kongresu ZKJ in o podanih predlogih o nadaljnji politični ureditvi Jugoslavije so zaradi ignorance ostalih članov slovenski le-tega zapustili, ker so ostali v manjšini.

Slovenija je še naprej pripravljala zakonske predloge. Ker je spoznala, da s konfederativno Jugoslavijo ne bo nič, se je pripravljala na osamosvojitve. Slovenija je uvedla politični pluralizem, črtano je bilo določilo o vodilni vlogi ZK. Ključen je bil deveti amandma, ki je določal, da se Slovenija po lastni volji združuje z drugimi državami, in s katerim je bila okrepljena pravica do samoodločbe. Izvedla je prve večstrankarske volitve, izvedla plebiscit, sprejela ustavne in druge akte, ki so bili potrebni, da je Slovenija prevzela izvrševanje suverenih pravic, ki so bile ob vstopu Slovenije v FLRJ prenesene na federacijo in razglasila samostojnost. Nobena mirna pot razrešitve krize v Jugoslaviji s strani Slovenije ni zadostovala Srbiji, da bi tudi ona tako razmišljala in da bi se kriza razrešila na miren način.

Hipoteza 2: Slovenija z izgradnjo lastne oborožene sile ni pripomogla k odvrčanju oboroženega konflikta.

JLA je bila (skupaj s TO) skupna oborožena sila vseh narodov, narodnosti, delovnih ljudi in državljanov SFRJ. Armada je po Titovi smrti vse bolj prehajala pod srbski vpliv, zato si je njen vrh močno prizadeval, da bi bile enote TO podrejene armadi.

Armada se je videla kot edini povezovalni člen, ki drži vso Jugoslavijo skupaj. Začela si je pridrževati pravico do vmešavanja v politiko. Nastanek nacionalnih strank v Sloveniji je vrh JLA imel za protijugoslovansko in protikomunistično dejanje. Vrhu JLA se preprečitev večstrankarskih volitev v Sloveniji ni posrečila. Vrhu JLA je začel pripravljati konkretne ukrepe. Vojska pa je iskala za svoj ukrep politično kritje Srbije, BiH, Črne gore in Makedonije, ki ga pa ni dobila.

Zaradi vse večjega poseganja armade v politiko je bil s sprejetjem amandmajev k ustavi SR Slovenije sprejet tudi Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o splošni ljudski obrambi. S tem zakonom so se povečale pristojnosti Republike Slovenije, saj je lahko po tem zakonu le Predsedstvo RS Slovenije razglasilo izredne razmere. Tako o obstoju izrednih razmer ter o uvajanju izrednega stanja ni več odločalo Predsedstvo SFRJ.

Nepričakovana razorožitev TO maja 1990 je v Sloveniji uspela le delno. To je slovensko vodstvo prisililo k načrtnemu izgrajevanju obrambne sile. Tako je bila kot samoobrambni odgovor na odvzem orožja ustanovljena MSNZ, katere namen je bilo varstvo ukrepov

nastajajoče slovenske države, ki jo je v tistih dneh najbolj ogrožala JLA. MSNZ je jeseni 1990 prešla pod poveljstvo načelnika Republiškega štaba TO. Tako je bila s tem projektom vzpostavljena TO kot slovenska vojska. Vojaški obvezniki so se usposabljali v učnem centru Ig pri Ljubljani ter v Pekrah pri Mariboru, kjer je maja 1991 prišlo do incidenta med pripadniki TO in JLA.

TO je bila legalna, tudi MSNZ je bila po zakonu legalna. Teorija odvrčanja konflikta pravi, da oborožene sile lahko izvedejo svojo funkcijo zavarovanja varnosti države, ne da bi uporabile svojo strokovnost pri upravljanju nasilja, kar pomeni, da mora že dejstvo, da obstajajo, delovati tako, da odvrča možne agresorje od agresivnih namer. To se v tem primeru ni realiziralo. Že sama razorožitev TO je kazala na to, da se JLA pripravlja na vojaški poseg v dogajanje v Sloveniji. Kasneje je zvezna armada zasedla prostore RŠTO. In eden izmed najbolj očitnih je bil prav tako incident v UC Pekre pri Mariboru, kjer se je zgodil poskus uveljavitve volje JLA.

S sprejetjem Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o splošni ljudski obrambi in družbeni samozaščiti so se opredelile tudi naloge štabov in poveljnikov TO v Sloveniji. Tako so se povečale pristojnosti Republike Slovenije v zvezi z oboroženimi silami. Prav tako so se povečale pristojnosti organov RS, ki so se nanašale na obrambni sistem. Z novimi ustavnimi spremembami je prav tako razveljavila številne zvezne predpise v Sloveniji ter prevzela odločanje o služenju vojaškega roka.

Obstoj TO in razglasitev samostojnosti Slovenije, oboroženih sil Jugoslavije ni odvrnila od oboroženega konflikta. Slednji so imeli o slovenski vojski – TO svoje mnenje in sicer, da je to paravojska, ki se ni sposobna bojevati, ker Slovenci niso bili po njihovem mnenju tako borben narod kot Srbi, TO pa ni bila enaka JLA po številu in usposobljenosti.

Za oboroženo intervencijo je JLA formalno pokritje dobila šele od vlade Anteja Markovića junija 1991 v obliki ukaza, naj na slovenskih mejah, potem ko je nadzor nad njimi prevzela slovenska policija in carina, vzpostavi prejšnje stanje.

Hipoteza 3: Politični vrh Slovenije s svojimi odločitvami ni spodbujal oboroženega konflikta.

Dogodki v Jugoslaviji zadnjih deset let so slovensko oblast prepričali, da tako ne morejo več živeti v Jugoslaviji. Želeli so si več varnosti, več svobode, več demokracije, nacionalno državo. Dopustili so razgradnjo klasičnega socialističnega sistema, ki je bil nezadosten.

Nastajati so začele prve stranke, začel se je oblikovati strankarski pluralizem, kar je vodilo v prve demokratične volitve, kjer je zmagala koalicija Demos. Političnemu vrhu še vedno ni bilo jasno, ali se bo Jugoslavija spremenila v konfederacijo ali pa se bo morala Slovenija odcepiti in postati samostojna država. Postavljalo se je vprašanje ohranitve Jugoslavije kot države.

Slovenija je svojo samostojnost dosegla z nenasilnimi, pravnimi, političnimi, informacijskimi sredstvi in prizadevanji. Iskala je poti, kako bi s predlogi dosegla takšen sporazum s Srbijo in ostalimi republikami, ki bi bil sprejemljiv za vse. Šlo je za sprejem amandmajev k ustavi SR Slovenije, uveden je bil strankarski pluralizem, izvedene volitve ter plebiscit, sprejeli so zakonske podlage za prevzem pravic in dolžnosti od SFRJ. Pri tem je šlo tudi za odpoklic slovenskih nabornikov iz oboroženih sil JLA ter prevzem večine vojaških funkcij, kljub vsemu pa se je Slovenija nameravala braniti pred vsakim nasilnim posegom s strani JLA.

Srbsko vodstvo je sicer želelo z raznimi svojimi akcijami kot so »razorožitev« TO, napad na RŠTO, razne napovedi mitingov spodbuditi nasilno reakcijo na slovenski strani, vendar mu le-to ni uspelo. Upravljalni vrh JLA je želel ohraniti celovito Jugoslavijo, vključno s Slovenijo. Tudi sam nastanek MSNZ (po razorožitvi TO) je potekal tajno, da ne bi pri JLA ta akcija spodbudila oborožen konflikt z njihove strani. Slovenija je želela s pogovori, s sestanki, s pogajanjem predsednikov, s predlogom o sporazumni združitvi SFRJ na dve ali več suverenih držav, s ponudbo konfederacije priti do kompromisa in sprejemljive rešitve za vse strani, kar pa s strani Srbije ni bilo mogoče.

Slovenija je skupaj s Hrvaško aktivno sodelovala v obrambnih pripravah, da bi leta 1991 preprečili oboroženo nasilje. Hrvaški obrambni minister Martin Špegelj se je zavedal obsega in posledic notranjih spopadov v Jugoslaviji vendar pa so državni organi v Sloveniji učinek zavračanja in izgradnjo lastnega obrambnega sistema razumeli bolj kot pa državni vrh

Hrvaške, ki je od nadaljnega izgrajevanja odstopil zaradi izboljševanja odnosov z nasprotno stranjo.

Slovenija se je želela predvsem zavarovati od nasilja JLA, ki je postajala vse bolj agresivna. Zanja niso veljali nobeni zakoni več in je dogajanje v Jugoslaviji prevzela v svoje roke, končno tudi z oboroženim posegom.

10. SEZNAM VIROV

DOKUMENTI

- Ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije (1974)
- Ustava Socialistične republike Slovenije (1974)

ČLANKI V TISKANIH OBČILIH

- Anželj, Ernest (2000) Pekre – 23. maj 1990. V: Švajncer, Janez J. (ur.) Vojno zgodovinski zbornik, št. 6
- Balažic, Milan (2001) Slovenska demokratska revolucija: krška prelomnica. V: Zajc, Drago (ur.) Slovenska država ob deseti obletnici, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana
- Bebler, Anton (2002) O vojaškopoličnih vidikih osamosvojitve Slovenije. V: Malešič, Marjan (ur.) Nacionalna in mednarodna varnost: iz obramboslovnih raziskav III., FDV, Ljubljana
- C. R. (1990) Zasedba nekdanjega štaba TO je čista provokacija. Delo, 08. 10. 1990: 3
- Drašković, D. (1990) Okrugla miza u Cankarjevem domu. Borba, 10. 01. 1990: 6
- Drašković, D., Simonović, V. (1990) Politični pristup »Demos« o prihodnosti Slovenije. Borba, 18. 01. 1990: 4
- Fekonja, Marjan (2002) Kdo smo bili pripadniki »manevrske strukture narodne zaščite« in kakšna je bila naša vloga pri osamosvajanju slovenske države. V: Švajncer, Janez J. (ur.) Vojno zgodovinski zbornik, št. 10
- Grizold, Anton (1990) Nekatera izhodišča za nacionalno varnostni koncept Slovenije kot mednarodnopravnega subjekta v okviru konfederacije ali zunaj nje. V: Bekeš, Peter et al. (ur.) Za konfederalno Slovenijo, Ljubljana
- Guštin, Damijan (2002) Vojaškopolično dogajanje v jugoslovanski krizi in osamosvojitvi Slovenije. V: Perovšek, Jurij et al. (ur.) Slovenska osamosvojitve 1991: pričevanja in analize, Ljubljana
- Ilić, Velimir (1990) Ustava ne ide tako brzo. Borba, 09. 01. 1990: 12
- Kranjc, Viktor (2000) Pričevanje o dogodkih leta 1990. V: Švajncer, Janez J. (ur.) Vojno zgodovinski zbornik, št. 5

- Krajnc, Viktor (2001) Priprave na vojno 1991, Ljubljana
- Nanut, Karlo (2004) General Martin Špegelj in obdobje 1990–1991. V: Nanut, Karlo (ur.) Vojaška zgodovina: Vojna za Slovenijo 1991 (simpozij, 26. in 27. november 2002, 1. del)
- Prinčič, Jože (2002) Gospodarski vidik osamosvajanja Slovenije (1986–1991). V: Perovšek, Jurij et al. (ur.) Slovenska osamosvojitev 1991: pričevanja in analize, Ljubljana
- Prunk, Janko (1993): Problem konsolidacije demokracije. V: Idejna opredeljenost političnega življenja na Slovenskem v 20. stoletju
- Prunk, Janko (2001) Demos-instrument demokratičnega prehoda. V: Friš, dr. Darko (ur.) Časopis za zgodovino in narodopisje: simpozij o Demosu, Maribor
- Repe, Božo (2001) Globalna slovenska pomlad v osemdesetih. V: Friš, dr. Darko (ur.) Časopis za zgodovino in narodopisje: simpozij o Demosu, Maribor
- Simonović, V. (1990) 14. izvanredni kongres ZKJ. Borba, 17. 01. 1990: 3
- Slapar, Janez (1998) Razvoj teritorialne obrambe v Sloveniji. V: Švajnc, Janez J. (ur.) Vojnozgodovinski zbornik, št. 1
- Šičarov, S. (1991) Teritorialci zajeli vojake. Borba, 24. 05. 1991: 1
- Tanjug (1990) 14. izvanredni kongres ZKJ. Borba, 20. 01. 1990: 12–13
- Tanjug (1990) 14. izvanredni kongres ZKJ. Borba, 22. 01. 1990: 3
- Tanjug (1989) Miting resnice 1. decembra. Borba, 01. 12. 1989: 4

MONOGRAFIJE

- Borak, Neven (2002) Ekonomski vidiki delovanja in razpada Jugoslavije, Znanstveno publicistično središče, Ljubljana
- Borak, Neven et al. (2005) Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992, Mladinska knjiga, Ljubljana
- Bukovnik, Anton (2002): Sever, Združenje Sever, Ljubljana
- Dizdarević, Raif (1999) Od smrti Tita do smrti Jugoslavije (Svjedočenja), Grafičko–izdavačka kuća d. d. OKO, Sarajevo
- Dolenc, Ervin et al. (2002) Zgodovina 4, DZS, Ljubljana
- Drnovšek, Janez (1996) Moja resnica: Jugoslavija 1989-Slovenija 1991
- Janša, Janez (1992) Premiki: nastajanje in obramba slovenske države 1988–1992, Mladinska knjiga, Ljubljana

- Jelušič, Ljubica (1997): Legitimnost sodobnega vojaštva, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana
- Jež, Boris (1994) Nikoli več Yu? : bela knjiga o razpadu Jugoslavije, Založba Slon, Ljubljana
- Kolšek, Konrad (2001) Spomini na začetek oboroženega spopada v Jugoslaviji 1991, Obzorja, Maribor
- Meier, Viktor (1996): Zakaj je razpadla Jugoslavija, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana
- Mikulič, Albin (2005) Uporniki z razlogom, Ministrstvo za obrambo RS, Ljubljana
- Prunk, Janko et al. (1996) Osamosvojitve Slovenije: s kratkim orisom slovenske zgodovine, Založba Grad, Ljubljana
- Radaković, Ilija T. (1997) Besmislena YU ratovanja, Društvo za istinu o antifašističkoj borbi 1941–1945, Beograd
- Repe, Božo (2002): Jutri je nov dan: Slovenci in razpad Jugoslavije, Modrijan, Ljubljana
- Repe, Božo (2003) Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije (II. del: Slovenci in federacija), Arhivsko društvo Slovenije, Ljubljana
- Zajc, Drago (2001): Slovenska država ob deseti obletnici, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana
- Žakelj, Viktor et al. (1992) Slovenija proti Jugoslaviji, Mihelač, Ljubljana

INTERNETNI VIRI

- Študent naj bo,
<http://www.utrip.net/arhiv/maj99.pdf>; 10 (28. 02. 2005)
- Tematski izvještaj o nacionalnoj obrazovnoj politici – Kosovo,
http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/thematic-review-yug-kos-srb-t05.pdf; 7 (28. 02. 2005)
- (RE)PARLAMENTARIZACIJA V SLOVENIJI ob 10. obletnici prvih demokratičnih volitev v Sloveniji,
<http://www.dzrs.si/si/aktualno/publikacije/knjige/knjiga22.html>; 14–26 (10. 01. 2005)

- Temeljna ustavna listina o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije, <http://www.uvi.si/10let/pot/osamosvojitveni-dokumenti/ustavna-listina/>; (10. 01. 2005)
- Deklaracija ob neodvisnosti, <http://www.uvi.si/10let/pot/osamosvojitveni-dokumenti/deklaracija/>; (10. 01. 2005)
- Od plebiscita do samostojnosti, <http://www.uvi.si/10let/pot/kronologija/>; (10. 01. 2005)
- Pot do samostojnosti, <http://www.uvi.si/10let/pot/>; (10. 01. 2005)
- Kronološki pregled dogodkov v letu 1990, <http://www.slovenskavojska.si/poklicna/zgodovina/zgodovina1990.htm>; 1-5 (10. 01. 2005)
- Deset let samostojne slovenske zunanje politike, http://www.sigov.si/mzz/zunanja_poli/deset_let_samo_slov_zuna_poli.html, (09. 01. 2005)
- Ministrstvo za obrambo o izjavi predsednika republike Slovenije v zvezi z orožjem, http://www2.gov.si/uprs/uprs_slo.nsf/4ea1819ee4086fe1c125678c003a819a/7054612388f8b79ac125689400408c7c?OpenDocument; 2 (09. 01. 2005)
- Vojna za neodvisnost, <http://www.slovenskavojska.si/poklicna/zgodovina/zgodovina3.htm>; (08. 01. 2005)
- Milan Kučan priča in preiskovanec komisije državnega zbora v zvezi z aretacijami, obsodbami in izvršitvijo obsodb proti Janši, Borštnerju, Tasiću in Zavrlu leta 1988, <http://www.bivsipredsednik.si/uprs/mk.nsf/dokumenti/18.09.1995-92-97>; (09. 01. 2005)
- Pot do samostojnosti, <http://www.uvi.si/10let/pot/>; (09. 01. 2005)
- Proces proti četverici, <http://www.upv-rs.si/index-txt.php?vie=cnt&grl=zv1>; (09. 01. 2005)

- Teritorialna obramba,
<http://www.slovenskavojska.si/poklicna/zgodovina/zgodovina2.htm>; (09. 01. 2005)
- Zgodovina Teritorialne obrambe,
<http://www.zvvs.si/domzale/STRANI/zgodovina1.html>; (09. 01. 2005)
- Pridobitev priznanj manevrske strukture narodne zaščite leta 1990,
http://www.ljubljana.si/novice/index_673.html; (09. 01. 2005)
- Pismo srbskim socialistom,
<http://crveni.tripod.com/sloven/pismo-sl.htm>; 1–5 (08. 01. 2005)
- Slovenija v razširjeni Evropi,
<http://www.sigov.si/mzz/govori/01030301.html>; 1–6 (08. 01. 2005)
- Janez Drnovšek: Jugoslavija v retrospektivi,
<http://www.up-rs.si/up-rs/uprs.nsf/dokumentiweb/14D0406B2C6017A1C1256F56005CC589?OpenDocument>; 1–3 (08. 01. 2005)
- Slovenski negativni junak Slobodan Milošević,
<http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/12/slovenija/>; 1 (08. 01. 2005)
- 10 let po odhodu Slovencev s kongresa ZKJ v Beogradu,
http://www2.gov.si/up-rs/uprs_slo.nsf/65ad3289e8e4e437c125678c002a2c6a/d1f2e61e8abdeae4c125687100496696?OpenDocument; 1–3 (08. 01. 2005)
- Dr. Janez Drnovšek: Desetletje na Balkanu,
<http://www.up-rs.si/up-rs/uprs.nsf/dokumentiweb/F0CB760F928696D7C1256F940004BFC2?OpenDocument>; 1–3 (08. 01. 2005)
- Teorija organizacije – zapiski predavanj,
<http://www.izpiti.com/teoorg.pdf>; 7 (10. 06. 2005)
- Govor dr. Janeza Stanovnika na svečani seji Skupščine ZZB NOB Slovenije ob proslavi 60-letnice OF, 26. aprila 2001,
<http://www.zzb-nob.si/govor3.htm>; (10. 06. 2005)
- Kdo je kaj: Janez Stanovnik,
http://www.mladina.si/tehdnik/200415/clanek/nar-kdo_je_kdaj--vanja_pirc/index.print.html-12; (16. 06. 2005)

- V Starem trgu se brani Jugoslavija,
http://www2.gov.si/uprs/uprs_slo.nsf/4f0e6b3d16bb4c8dc125678c003a80ab/618f62941f15910bc125678c003a7fc4?OpenDocument; (16. 05. 2005)
- Paravojska: Ali Manevrska struktura še obstaja?,
<http://www.mladina.si/tednik/200335/clanek/m-manever/index.print.html-12>;
(01. 05. 2005)

REVIJE

- Veteran, št. 13, marec 2001

ENCIKLOPEDIJE IN SLOVARJI

- Verbinc, France (1997) Slovar tujk. 12. izdaja, V Ljubljani: Cankarjeva založba
- Javornik, Marjan et al. (1997) Enciklopedija Slovenije, Ljubljana, 11 zvezek, Savs – Slovenska m, Mladinska knjiga
- Srdić, Milutin (1975) Politička enciklopedija. Beograd, »Savremena administracija«

DIPLOMSKO DELO

- Lešnik, Herbert (2003) Formiranje in delovanje 710. učnega centra Pekre (1990–1991), Ljubljana

OSTALO

- Zapiski predavanj – Jelušič, Ljubica pri predmetu Polemologija na Fakulteti za družbene vede, študijsko leto 1997/1998